

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 9, Sayı/Issue: 2, Temmuz/July 2025]

Gülsüm KIRBAŞ

<https://orcid.org/0000-0002-1683-5948>

Dr. Öğr. Üyesi

gulsumkirbas@selcuk.edu.tr

Selçuk Üniversitesi

<https://ror.org/045hgzm75>

Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Türkmen Türkçesinde Hayvan Adlarıyla Bağlantılı Etnik Adlar

*Ethnic Names Related To Animal Names In
Turkmen Language*

Araştırma Makalesi | *Research Article*

Geliş Tarihi | *Date Received*: 29.05.2025

Kabul Tarihi | *Date Accepted*: 18.07.2025

Yayın Tarihi | *Date Published*: 20.07.2025

Atıf | *Citation*

Kırbaş, G. (2025). Türkmen Türkçesinde Hayvan Adlarıyla Bağlantılı Etnik Adlar. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 9(2), 979-1009. <https://doi.org/10.34083/akaded.1709044>

Kırbaş, G. (2025). Ethnic Names Related To Animal Names In Turkmen Language. *Journal of Academic Language and Literature*, 9(2), 979-1009. <https://doi.org/10.34083/akaded.1709044>

Makale Bilgisi | *Article Information*

Değerlendirme <i>Review Reports</i>	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) <i>Double-blind. (Two External Referees)</i>
Etik Beyan <i>Ethics Statement</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur <i>Ethical principles were followed during the preparation of this study</i>
Etik Kurul Belgesi <i>Ethics Committee Approval</i>	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir <i>Article does not require an Ethics Committee Approval.</i>
Etik Bildirim <i>Complaints</i>	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması <i>Conflicts of Interest</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir <i>The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest</i>
Benzerlik Taraması <i>Similarity Checks</i>	Yapıldı <i>Yes - iThenticate</i>
Telif Hakkı ve Lisans <i>Copyright&License</i>	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır <i>Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International</i>

© Gülsüm KIRBAŞ | Creative Commons [Attribution-NonCommercial 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

z

Türkiye Türkçesinde “soyağacı, hayatağacı, soy kütüğü” kelimeleriyle karşılanan Őecere halkların yaşıadıkları coğrafiya, yaşıam tarzları, geçim kaynakları, bayraklar ve bayraklarındaki semboller, kendilerine totem edindikleri hayvanlar, renkler ve renklerin ifade ettikleri anlamlar gibi hususlar esas alınarak oluşturulmuştur. Soltanřa Atanıyazov’un yazdığı *Őecere, Trkmeniń Nesil Daradığı* adlı eserin Türkiye Türkçesine aktarılmış Őekli olan *Őecere Ansiklopedik Türkmen Etnik Adları Szluđ*’nde Türkmen Türkçesinde kullanılan soy adları, bu soy adlarının anlamları ve bilim insanlarının bu sözcüklerin kökenleri hakkındaki görüşleri yer almaktadır. Soy adlarının neye dayanarak oluşturulduğu konusunda birden fazla görüş bulunmaktadır. Bu çalışmada, bu görüşlerden sadece hayvan adlarıyla ilgili olanlar ele alınmıştır. Bahsi geçen hayvan adlarının neden boylar tarafından tercih edildiği konusunda çeşitli alanlarda yapılan çalışmalardaki ve Soltanřa Atanıyazov’un kitabındaki görüşlere yer verilmiştir. Böylece boyların hangi hayvan adını soy adı olarak kabul ettiğine, bu soy adını almalarının nedenlerine ve bugün hakaret sözü olarak kabul edilen bazı hayvanların isimlerinin neden bazı boylar tarafından tercih edildiği konusuna dikkat çekilmek istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ad bilim, hayvan adları, Şecere, Soltanşa Atanıyazov, Türkmen Trkesi.

Abstract

The genealogy, which is translated into Turkish as “family tree, life tree”, is formed based on issues such as the geography where people live, their lifestyles, livelihoods, flags and symbols on their flags, animals they adopt as totems, colors and the meanings of colors. The Őecere Ansiklopedik Türkmen Etnik Adları Szluđ, which is the translation into Turkish of the work titled “Őecere, Trkmeniń Nesil Daradığı” written by Soltanřa Atanıyazov, includes surnames used in Turkmen Turkic, the meanings of these surnames and the opinions of scientists on the origins of these words. There is more than one opinion on the basis of what surnames are formed. In this study, only those related to animal names are discussed. The opinions in studies conducted in various fields and in Atanıyazov’s book are included on why the animal names in question are preferred by tribes. In this way, it was aimed to draw attention to which animal names the tribes accepted as surnames, the reasons why they took these surnames, and why some animal names that are considered insulting words today are preferred by some tribes.

Keywords: Onomastic, animal names, genealogy, Soltansha Atanıyazov, Turkmen Turkic.

Giriş

Dil toplum veya milletleri en iyi yansıtan öğelerin başında gelir. Toplumun kullandığı dil o milletin gelişmişlik seviyesini, ekonomik durumunu, değerlerini ve ahlak ölçülerini yansıtmaktadır.

Söz varlığı, içerisinde farklı alanlardan gerçek veya mecazi, soyut veya somut anlamlı sözcükleri barındırır. Söz varlığı o dili konuşan topluluğun dünya görüşünü, inancını, inanışlarını, değerlerini yansıtır ve daha birçok konuda fikir verir. Söz varlığındaki zenginlik dilin zenginliğini gösterir. Dil ne kadar gelişmişse o milletin tarihi de o kadar köklüdür. Dilin söz varlığı içerisinde atasözleri ve deyimler de önemli bir yer teşkil eder.

Atasözleri ve deyimlerin çokluğu o dilin gelişmişliğini gösteren unsurlardandır. Çünkü atasözleri ve deyimler bize o millet hakkında önemli ipuçları sunar. Türk lehçelerinde ortak birçok atasözünün olması, atasözlerindeki bazı fonetik ve morfolojik farklılıklara karşın verilen mesajın aynı olması ortak bir kökten çıkan toplulukların zamanla farklı coğrafyalara göç etmiş olsalar bile birbirlerinden çok da uzaklaşmadıklarını gösteren örneklerdendir.

Dildeki kelimelerin kökeni de birçok konuda yorum yapmamızı sağlar. Bir dilde Arapça ve Farsçadan alıntı kelimeler ağırlıktaysa o milletin Müslümanlık inancına mensup olduğu, İbranice kelimeler ağırlıktaysa Musevilik inancına mensup olduğu kanaatine varılabilir. Dildeki alıntı kelimelere bakılarak o topluluğun hangi milletlerle etkileşim hâlinde oldukları konusunda da çıkarımlarda bulunulabilir.

Söz varlığında sık geçen kelimeler de o milletlerin coğrafyası hakkında bilgi verebilir. Sadece hayvan adlarına bakıldığında bile bu durum açıkça görülür. Çölde yaşayanlar için deve önemli bir hayvanken göçebe toplumlar için at, deniz ve ırmak kenarlarında yaşayanlar için balık önemlidir.

Coğrafya geçim kaynaklarının belirlenmesinde mühim rol oynar. Bir milletin hayatını sürdürmesi ekonomisine bağlıdır. Ekonomi de dili etkiler ve geçim kaynaklarında baskın olan kelimeler dilde artış gösterir. O ülkenin dilindeki kelimeler halkın geçimlerini neden sağladıklarını belli eder.

Hayvancılıkla uğraşan topluluklarda kendilerine yardımcı olan, birçok farklı açıdan faydalandıkları hayvanlar kıymetli olmuştur. Öyle ki bazı topluluklar bu hayvanların adlarını soy adı olarak, hayvanların şeklini ise damga olarak kullanmışlardır.

1. Ad bilim

Söz varlığı yalnızca bir dildeki seslerin bir araya gelmesiyle oluşturulmuş simgeler, kodlar, göstergeler değil aynı zamanda o dili konuşanların kavram dünyası, maddi ve manevi kültürünü yansıtan bakış açısının bir parçasıdır (Aksan, 2015, s. 15).

Ad bilim şeklinde ayrı bir bilim dalı olması; yer adları, su adları, kişi adları, soy adları gibi farklı birçok kolunun bulunması bu bilim dalının ne kadar kapsamlı ve önemli olduğunu gösterir.

Türkiye’de ad bilim araştırmalarının hangi tarihte başladığını söylemenin zor olduğunu söyleyen şahin, onomastiğin eski dönemlerde yazılmış seyahatname, coğrafya, tarih, sözlük gibi bazı eserlerdeki kişi ve yer isimlerinin anlamlarına yönelik açıklamalar yapma anlayışı ile Avrupa’da dil biliminin bir alt kolu olarak ortaya çıktığını ancak Türkiye’de bu alandaki çalışmaların çağdaş ad biliminin kuramsal altyapısından yoksun olduğundan bahseder (2015, s. 4).

Karakuş’un *Türkçe Ad Bilim (Onomastik)’de Hayvan Adları* çalışmasında Türk dilinin gerileyip gerilemediği, gerilediyse bunun nedenlerinin neler olabileceği, Türklerde hayvanlara neden bu kadar önem verildiği ve verilen önemin nasıl tezahür ettiği konusunda bilgiler yer almaktadır. Karakuş, etinden, sütünden, yününden, derisinden yararlanılan hayvanların adlarının kültürü yansıttığını savunur (1997, s. 1143-1145).

Gül, *Hayvan Adları ile Kurulan Türk ve Moğol Kişi Adları* isimli çalışmasında göçebe hayat süren toplumlarda çeşitli tabiat şekillerinin, bitkilerin ve hayvanların adlarının çocuklara ad olarak verilmesinin yaygın olduğundan söz eder (2006, s. 185).

Aksan, insanların ihtiyaçlarını karşılamak için maddi ve manevi kültüre gerek duyduklarını, maddi kültüre dâhil olan faunada “Aynı çevrede bulunan ve insanların bir bölümünden faydalandıkları, bilhassa tarım ve hayvancılıkta insanlara yararlı olan hayvanlar”ın anlatıldığını ifade eder. Toplumların geçim kaynaklarına göre bu kavramların öneminin değişiklik gösterdiğini söyleyerek öküz ve sığırın tarım ve hayvancılıkla uğraşan topluluklar için önemli olmasını, balığın ise deniz kıyısında yaşayan topluluklar için önemli olmasını örnek gösterir (2015, s. 34-35).

Kafesoğlu, insanların yaşadıkları coğrafyanın başlıca üç doğal kaynağı olan orman, hayvancılık, tarım gibi faaliyetlerle hayatlarını sürdürdüklerini söyler. Eski devirlerdeki orman kavimlerinin avcılık, toplayıcılık gibi "asalak" kültürü, ziraata elverişli bölgelerde oturanların çiftçilik gibi "köylü" kültürünü, bozkırdakilerin besicilik gibi "çoban" kültürünü ortaya koyduklarını ve Türklerin aslında bozkırlı olmaları nedeniyle kültürlerinin de gelişme ve içerik itibariyle diğer bütün toplulukların kültüründen ayrı olduğunu belirtir (1984, s. 212).

Türkler hayvan otlatmaya elverişli coğrafya nedeniyle hayvancılık yapmışlar, giysilerini, yiyecek ve içeceklerini, eşyalarını hayvanlar üzerinden elde etmişler ve geçimlerini hayvanlar üzerinden sağlamışlardır (Karakuş, 1997, s. 1144). “Türklerde debbağlık, saraçlık, çizmecilik, ayakkabıcılık ve semercilik gibi millî zanaat kolları hayvancılıktan dolayı doğmuştur.” diyen Karakuş, kalpak, kürk, kaftan, keçe, kilim, cicim, halı, heybe, çuval, çadır, harar, bardak (ayak: deve ayağından yapılan bardak), sürahi (öküzün sağ kemiğinden yapılır) gibi hayvanlardan elde edilen eşyaları örnek verir (1997, s. 1144).

Bozkır kültürünün de diğer kültürler gibi kendine özgü bir sanat anlayışı vardır ve bozkır sanatı hayat şartlarına uygun biçimde ve hayvanlara yakın ilginin etkisiyle “kemer tokaları, kılıç, hançer kabzası, diğer süs eşyası ve at koşum takımı gibi taşınabilir malzeme üzerine işlenmiş, pars, kaplan, kurt, yırtıcı kuş, geyik, at, koyun, keçi gibi hayvanların birbiriyle mücadeleleri”ni gösteren motiflerden oluşan hayvan biçemi ürünleri vermiştir (Kafesoğlu, 1984, s. 340).

Bir nesnenin üstüne basılan işaret, nişan şeklinde gerçek anlamlı bir kelime olan *tamga* (> damga) terimi zamanla mecaz anlam kazanarak adın kötüye çıkmasını, insanın üzerine yapışan kötü bir namı çağrıştırmaya başlamıştır.

Tamgalar herhangi bir hayvanın kabataslak çizimi veya çağrışımı değildir, soyut olmaları ve belirli bir biçime sahip olmamalarından ötürü totemlerden de ayrılmaktadır (Roux, 2023, s. 397).

Semboller içerdikleri anlam zenginliği ve insanlık tarihinin algılamalarından aktarılan unsurları barındırmaları nedeniyle insanoglunun yaşamında sözcüklerden daha işlevsel ve etkili bir rol oynamıştır. Bu sembollerin öne çıkarılmasından birisi de hayvanlarla ilgili olanlardır (Çatalbaş, 2011, s. 49). Hemen hemen tüm toplulukların sembollerinde, tamgalarında bayraklarında hayvanlar yer almıştır. Oğuzlar, Kırgızlar, Başkurtlar, Moğollar ve diğer kavimlerin hemen hemen hepsinde her grup ve kabilenin ayırt edici bir amblemi vardı, bu amblem çoğu zaman bir hayvandı ve bu hayvan ata-hayvan olarak görülüyordu (Roux, 2023, s. 402).

Bazı Türk devletleri sembollerini de hayvanlardan seçmiş, takvimlerini bile hayvan isimleri ile tespit etmişler ve hayvanların özelliklerini dikkate alarak zamanlarını ayarlamışlardır. Hayvancılığa dayalı bozkır kültürü Türklerin söz varlığında hayvan adlarının etkili olmasına neden olmuştur (Karakuş, 1997, s. 1144-1145). Türkçede hayvan adları, hususi adı dışında toponim (yer adı), etnonim (kabile adı, soy adı, lakap) ve antroponim (şahıs adı) olarak da kullanılmıştır (Karakuş, 1997, s. 1147).

Hayvan adları söz varlığına da yansımış, edebî ürünlere de girmiştir. Köktürkler döneminde Türkler daha çok hayvancılıkla geçindiği için “boğa, koyun, at, aygır, yulku” gibi sözcükler daha çok kullanılmış (Aksan, 2015, s. 35); hayvan sevgisi türkü, mâni, ninni, hikâye, masal, deyim ve atasözlerinde açıkça görülmüştür (Karakuş, 1997, s. 1148).

2. Şecere

Arapçada şecere, Türkiye Türkçesinde “soyağacı, hayatağacı, soy kütüğü” kelimeleriyle karşılıp TDK *Türkçe Sözlük*'te “Bir kişinin veya bir ailenin en uzak atasından başlayarak bütün kollarını belirten çizelge” (2011, s. 2210) şeklinde tanımlanmaktadır. Soy adları belirlenirken rastgele davranılmamış, o topluluğun yaşadığı coğrafya, yaşam tarzı, geçim kaynağı, bayrağı ve bayrağındaki sembol, kendilerine totem edindikleri hayvan, renkler ve renklerin ifade ettikleri anlamlar baz alınmıştır.

Şecere, milletlerin kökenine dair bilgiler vermesi nedeniyle oldukça önemlidir. Bu nedenle kökenlerinin unutulmamasını isteyen bazı topluluklardan kişiler bu konuda çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalardan birisi de Türkmen bilim insanı Soltanşa Ataniyazov'un hazırladığı *Şecere, Türkmeniñ Nesil Daragıtı* adlı eserdir. Eser, ansiklopedik etnik adlar sözlüğüdür.

Bu alıŐma, eser üzerinde çalıŐan ve eseri Türkiye Türkçesine kazandıran Karasoy ve AŐı'nın çalıŐmasından yola çıkararak hazırlanmıŐtır¹. Karasoy ve AŐı, eseri Türkiye Türkçesine aktarıırken eserin aslına sadık kaldıklarını belirtmiŐler, eserdeki yorum ve sunulan tezlere olumlu veya olumsuz bir müdahalede bulunmamıŐlardır. Etnik adlarının etimolojik açıklamasının tamamının Atanıyazov'a ait olduğunu ifade etmişlerdir. Atanıyazov'un kullandığı bilimsel terimleri aktarıırken terimlerin Rusçada kullanılan Őekillerini Batı kültüründeki asıllarıyla veya Türkiye Türkçesindeki yaygın kullanımlarıyla deĐiŐtirmiŐlerdir. Eseri yayımlama amaçlarından birinin de Türkmenistan'da kaleme alınmıŐ bir eserde zikredilen etnik adların, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde hl var olduğunu göstermek, özellikle Türkiyeli Türklere köklerinin nerede olduğuna dair bilgi vermek olduğunu söylemiŐlerdir. Eserin daha iyi anlaşılması için eserdeki Türkmen etnik adlarını Türkiye Türkçesi syleniŐine uygun olarak aktardıklarını da belirtmişlerdir (2006, s. 25).

Dünyada yaşayan bütün milletler, halklar, topluluklar henüz bir grup olarak yaŐamaya baŐladıkları ilk dönemlerde, kendi çevrelerinde yaşayan belli bir hayvanı kendilerine yakın görmüşler, o hayvanı kutsal saymışlar, ona sayĐı duymıŐlar ve hatta onu öldürmemiŐ, etini yememiŐlerdir. O devirlerdeki insanların inancına göre, bu seçilen hayvanlar onları seçen halkın kardeŐi, akrabası ve hatta o kavmin türemesini sağlayan canlıdır (Karasoy & AŐı, 2006, s. 119).

Atanıyazov'un kitabında yer alan bu bilgiler bize soy adlarında neden hayvan isimlerinin geçtiğini açıklayan ifadelerdir.

3. Metot

Şecere Ansiklopedik Türkmen Etnik Adları Sözlüğü'nde hemen her soy adının bazen halk etimolojisi bazen de bilimsel etimolojisi ve oluşumu hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Çalışmada, bu görüşlerden yalnızca hayvan adlarıyla ilgili olanlarına yer verilmiştir.

Kitapta bazen aynı soy adı hayvan adıyla ilişkilendirilmiş bazen hayvan adıyla alakalı olmayan farklı bir görüş ortaya atılmıŐ; bazen ise aynı soy adı iki farklı hayvan ile ilişkilendirilmiştir. Sadece hayvan adlarıyla bağlantılı olduğu ileri sürülen soy adlarının ele alındığı bu çalışmada aynı hayvan isminin geçtiği soy adları bir başlık altında ele alınmıştır. Bir soy adının iki farklı hayvan ile bağlantısının kurulduğu durumlarda her iki görüş ilgili başlık altında verilmiştir.

Soy adlarının bağlantılı olduğu (hayvanla ilgili) baŐlıklar alfabetik sırayla verilmiştir. Daha sonra söz konusu hayvanla ilgili farklı çalışmalardan yararlanılmıŐ ve o hayvan adının neden soy adı olarak kullanıldığına dair bilgiler *Şecere*'den aktarıldıktan sonra bahsi geçen hayvanla ilgili soy adları kendi içinde alfabetik olarak sıralanmıŐtır.

Karasoy ve AŐı çalıŐmalarında (2006, s. 27-37) soy adlarını "Açıklaması YapılmıŐ Etnik Adların Yazılımları" kısmında "Etnik Adların Türkiye Türkçesine Aktarılmış Şekilleri" ve

¹ Yakup Karasoy & Ufuk Deniz AŐı (Haz.) (2006). *Soltanşa Atanıyazov, Şecere Ansiklopedik Türkmen Etnik Adları Sözlüğü*. Tablet Yayınları.

“Etnik Adların Türkmen Türkçesindeki Asıl Şekilleri” şeklinde iki başlık altında vermişlerdir. Bazı kelimelerin Türkmen Türkçesindeki şekilleri Türkiye Türkçesine aktarılmış şekillerinden farklılık göstermektedir. Çalışmada, bu kısımdan (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 27-37) yararlanarak soy adının öncelikle Türkiye Türkçesine aktarılmış şekli, sonra da parantez içinde Türkmen Türkçesindeki asıl şekli gösterilmiştir. Soy adının kullanımında iki lehçe arasında farklılık yoksa sözcük sadece bir kez yazılmıştır. Daha sonra ilgili soy adının geçtiği sayfa numarası verilmiştir. Ayrıca hayvan adının neden soy adı olarak tercih edildiği konusunda *Şecere Ansiklopedik Türkmen Etnik Adları Sözlüğü*’nde yer alan görüşler aktarılmıştır.

Sonuç bölümünde hayvan adlarının Türkmen Türkçesindeki soy adlarına ne ölçüde etki ettiği konusunda çıkarımlarda bulunulmuştur.

4. İnceleme

4.1. At

Türkler atı kutsal bir hayvan olarak görmüşler ve çok sevmişlerdir. “*Sabah kalk atanı gör, atandan sonra da atanı.*” şeklindeki Türkmen atasözleri bunu kanıtlar niteliktedir. Atın geçmişte -özellikle savaşlarda- çok kullanılması diğer önemli sebeptir (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 78-79).

Türklerle ilgili destan, hikâye ve efsanelerde at yakın arkadaş, zafer ortağı ve en kıymetli varlık olarak görülmüş; güç ve kudreti temsil etmiş, at sürüleri zenginlik göstergesi olarak sayılmıştır (Çoruhlu, 2001, s. 141).

Mezopotamya at ile ilk kez milattan önce ikinci binyılın ilk yarısında tanışmış, Neo-Asur mühürlerinde ilahi bir simge olarak yer almıştır (Black & Green, 2003, s. 42).

At, Şamanist törenlerde şamanın gökyüzüne çıkacağı binek ve kurbanlık hayvan olarak değerli olmuş, aynı zamanda şamanın yer altına veya öbür dünyaya geçmesini sağlayarak ölümü de simgelemiştir. Çin kaynaklarında her yıl yapılan kurban törenlerinde atların renklerine göre ayırım olduğundan; beyaz atın göğe, siyah atın ise yere kurban olarak sunulduğundan bahsedilmiştir (Çoruhlu, 2001, s. 140-141).

İslamiyet’te at eti yemenin günah olduğuyla ilgili bir ibare olmamasına rağmen at savaşlarda ve gündelik yaşamda binek hayvanı olarak kullanıldığı için at eti yemek çoğunlukla yasak kılınmış, bu yasak çoğu zaman dinî bir kural olarak addedilmiştir (Karadavut & Yeşildal, 2007, s. 103).

Türkmenler ata verdikleri değeri, diğer folklor ürünlerinin yanı sıra atasözlerinde de ifade etmişlerdir. Ata atfedilen kutsiyet onun Türk mitolojisinde ve günlük hayattaki atasözlerinde çokça yer almasına neden olmuştur. Türkmen atasözlerinde at “dostluk, vefa, sadakat, kader, kısmet, yalan, uyuşmazlık, uzuvları, türleri, eşyaları, ticaret ve savaş” konuları içinde sıkça kullanılmıştır (Gökçimen, 2005, s. 199).

Türkmenler, atların akıllı olduğuna ve bizim gibi tecrübe edinebildiklerine inanmışlar ve bunu *At iy meyän acı otdan ne peyda* “Atın yemediği acı ottan ne fayda gelir?”, *At üstüne*

müneni tanar “At üstüne bineni tanır.”, *At eyesini basmaz* “At sahibini çiğnemez.” atasözleriyle belirtmişlerdir (Beşen Delice, 2015, s. 542).

Şecere'de at ile bağlantılı soy adları şu şekildedir:

Alat (s. 76): bk. Alayontlu (Alayontlu)

Alayontlu (Alayontlu) (s. 76): Eski Türkçe *yund* “yılık, at” kelimesi, Kaşgarlı'nın kullandığı *yund yılı* “at yılı” ibaresi ve *yunt* “kelimesinin Türkçede hâlen “kısırak” anlamında kullanılmasından ötürü Alayontlu soy adının “ala atlı” manasına geldiği söylenebilir (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 76-77).

Reşidüddin ve Salar Baba bu adın “iyi cins, güçlü hayvanları olan” anlamlarına geldiğini, Yazıcıoğlu ve Ebulgazi ise “ala atlı, ala atı olan kişi” anlamlarına geldiğini ifade ederler (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 77).

Sayat (s. 247): Birçok bilim insanı “Sayat” soy adını, Arapça *sayyâd* “avcı” kelimesiyle ilişkilendirmiş ve Sayat bölgesindeki *Avcı* köyünü buna kanıt olarak göstermiştir. Fakat *Sayatlı* kelimesi “şay (süslü) atlı” anlamındaysa *Sayat* kelimesi “şay (süslü) at” anlamında olmalıdır (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 247).

Sayatlı (s. 247): *Sayatlı* adının “şay” ve “atlı” sözcüklerinden oluştuğu yönünde rivayetler vardır. Ersarı Baba'nın düzenlediği toydaki at yarışını *şay* “süslü at” sahibi bir yiğidin kazanması üzerine bu yiğide ve bu yiğidin mensup olduğu halka *şay* “(süslü) at” denmiş ve sonradan bu ad *Sayatlı* “süslü atlı, süslü atı olan” şekline dönmüştür (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 247).

Yabı (s. 276): “Yabı (at)” totemi bu adın ortaya çıkışıyla alakalı görüşlerden birisidir. Hunların askerî düzenlerinde, bazı asker gruplarının, askerlerin atlarının “yabı, alaşa, baytal” gibi şekillerine ve renklerine göre düzenlenmesinin yaygın olması bu durumu ispatlar niteliktedir (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 276- 277).

4.2. Ayı

Her boy kendine yakın gördüğü hayvanı kutsal saymış, totem olarak kabul etmiş ve zamanla boy adı olarak kullanmıştır. “Ayı” da insanlar tarafından güçlü görüldüğü için soy adı olarak kabul edilmiştir (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 92).

İnsanların yaşamında yer almış olan, yabaniliği ve kuvvetiyle insanlar tarafından saygı görse de avlanan, eti ve postu kullanılan, adına bayram kutlaması yapılan ayı bazı kabileler tarafından totem kabul edilmiş, bazı halkların ilk ataları saydıkları bir hayvan olmuştur (Bağcı, 2024, s. 35).

Ayı; at veya kartal kadar olmasa da Türk mitolojisinde oldukça önemli bir yer edinmiştir. Türk topluluklarında ayı orman tanrısı veya ruhunun sembolüdür. Eski dönemlerde “ayı” da tabu olarak kabul edilmiştir. Bazı Türk topluluklarında ayı için kullanılan bazı kelimeler “ata” manasına gelmiş ve ayıdan türediklerine inanmışlardır (Çoruhlu, 2001, s.139-140). Örneğin Altayların kuzeyindeki Türklerden bazıları ayıdan türediklerini ifade etmişlerdir (Ögel, 1995, s. 533).

Türk mitolojisinde önemli bir figür olsa da hiçbir zaman kartal, at yahut kurt kadar değerli olmayan bu sembol çoğunlukla orman kültüründe hayat süren Türklere karşımıza çıkmaktadır. Başkurtlar onu ata saymışlar, şamanlar tarafından ayı tipi elbiseler kullanılmış, ayrı bölgelerinden alınan kemikler şaman giysilerine dikilerek şamanın göğe yolculuğunda yardımcı ruh görevi gördüğüne inanılmıştır (Çatalbaş, 2011, s. 51).

Avcı da *Güney Sibiryada Neolitik ve Tunç Çağlarında Ayı Kültü ve Kültün Günümüzdeki Etnografik Yansımaları* isimli çalışmasında ayı kültürünün Sibiryada yaşayan Türk halklarında da oldukça önemli ve köklü olduğunu belirtmiştir (2021, s. 62).

Bağcı bazı ritüellere (saygı duyulması ve itina gösterilmesi, öldürülerek derisinin yüzülmesi, etinin ortak olarak boy üyeleri tarafından yenmesi, kemiklerinin kırılmaması, kanının ve bazı organlarının şifa niyetine tüketilmesi) konu olan ayıya verilen önemin “korku” ve “ekonomik değerinden” kaynaklandığını aktarmıştır (2024, s. 35).

Killi Yılmaz çok sayıda insanımsı ve olağanüstü özellik yüklenmiş olan ayının dönüşüm geçirmiş insan olduğuna inanıldığını, ayıya duyulan korku ve avın başarısı konusundaki tasanın söz varlığına da yansıdığını, ayıyla ilgili tabuların (örtmecelerin) oluşmasına neden olduğunu söyler (2017, s. 26).

Eski Türk yazıtlarında *kara adıg* ve *yegren adıg* şeklinde türleri olan ayı (Aydın, 2016, s. 28) İslamiyet’ten sonra çoğunlukla kaba kuvvetin, aptallığın (Çoruhlu, 2001, s. 140; Ögel, 1995, s. 533) ve kötü insanın (Çoruhlu, 2001, s. 140) simgesi sayılmıştır. Anadolu’da kötü ve yırtıcı hayvan olarak görülmüştür (Ögel, 1995, s. 534).

Secere’de ayı ile bağlantılı bir soy adı tespit edilmiştir:

Ayı (s. 91): Kırgızlarda *Ayuu*, Özbeklerde *Ayu*, Başkurtlarda *Ayır* şeklinde boy ve aşiretlerin olması; *ayı*, *ayu* etnoniminin Eski Türkçe döneminde meydana geldiğini göstermektedir (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 91-92).

4.3. Balık

Türklerin atlı ve hayvancı bir kavim olmaları nedeniyle balık ve balıkçılıkla ilgisi az olmuşsa da “ırmak balıkları” ile ilgisi çoktur (Ögel, 1995, s. 534).

Özellikle Altay *Yaradılış Destanı*nda önemli bir yeri olan *balık* Türk kozmolojisinde gök gürültüsünün hayvan görünümündeki timsali olup Türk topluluklarında bereket, bolluk ve refahı, evlilikte ise mutluluğu ve üremeyi temsil eder (Çoruhlu, 2001, s. 144).

Bazı Türk bölgelerinde “kısmet” ile ilişkilendirilmiştir (Ögel, 1995, s. 534-535).

Kayalı *Hint ve Türk Mitolojilerinde Balık Motifi* isimli çalışmasında balığın Hint mitolojisinde de Türk mitolojisinde de “yaratılış” ve “tufan” konularıyla ilişkilendirildiğinden bahsetmiştir (2016, s. 252).

Balık, Mezopotomya kültüründe su tanrısı Enki’yle ilişkilendirilmiş, bilge bir Tanrı olan Enki gibi bilgeliği simgelemiş ve kötücül güçlere karşı hayır işaretleyici olarak dengeleyici bir görev üstlenmiştir (Black & Green, 2003, s. 44).

Kaplan, balığı ‘‘Koruyucu-Kurtarıcı Rolü’’, ‘‘Bereket Rolü’’, ‘‘Cezalandırıcı Rolü’’, ‘‘Semavi Dinlerde Balık’’, ‘‘Efsanelerde Yer Alan Balığa DnŖme Motifi’’ baŖlıkları altında ele almıŖtır (2021, s. 129-137). Mitolojide balığın koruyucu-kurtarıcı rolünün onun Tanrısal özelliklerle zdeŖleŖtirilmesinden, cezalandırıcı rolünün ise anlatılarda günahları sonucunda insanların balığa dnŖmesinden kaynaklandığını ifade etmiŖtir (2021, s. 131, 133).

Balık sözcüğünden türetilen soy adlarını kullanan halkın balıkçılık mesleği yapmıŖ olmalarından dolayı bu adı aldıkları yönünde grŖler olsa da Atanıyazov sözcüğün ‘‘Ŗehirli’’ anlamına gelmiŖ olabileceğini dŖnmektedir (Karasoy & AŖcı, 2006, s. 100).

Ŗecere'de balık ile bağlantılı bir soy adı tespit edilmiŖtir:

Balıkçı (s. 100): Yomutların ‘‘UŖak’’ ve Ersarıların ‘‘GneŖ’’ bölümlerinde *Balıkçı* adındaki sülalelerin balıkçılık yaparak hayatlarını sürdürdükleri zamanlarda bu adı aldıkları anlatılmaktadır (Karasoy & AŖcı, 2006, s. 100).

4.4. Civciv

Türk topluluklarında altın tavuk hükümdar ailesini, gmŖ tavuk ise hükümdar ailesinden olmayan soylu kiŖileri temsil etmekte; horozun cesaret, savaŖılık, dürüstlük, nezaket, Ŗeytani kovma gibi vasıflarından bahsedilmektedir (Çoruhlu, 2001, s. 148-149). Tavuk ve horoz barıŖın simge olarak da bilinmektedir (Esin, 1979, s. 34-35).

Ŗecere'de *civciv* adının - küçük ve zayıf bir hayvanın adı olmasından olsa gerek - daha çok bir soyu ktlemek, küçük dŖrmek için o sülaleye verildiği yönünde grŖler bulunmaktadır (Karasoy & AŖcı, 2006, s. 130).

Ŗecere'de *civciv* ile bağlantılı bir soy adı tespit edilmiŖtir:

Cyce (s. 130): Potseluyevskiy ‘‘Cyce sülalesinin liderine ilk baŖta *vez Tavuk* (Tavuk) adı verildiğini, bu liderin saygın biri olduktan sonra adındaki *Tavuk* ‘‘Tavuk’’ kelimesini kaldırmak için büyük bir toy düzenlediğini, bu toya davet edilmeyenlerin *vez*'e sitem ederek *Tavuk* ‘‘tavuk’’ lakabını *Cyce* ‘‘civciv’’e çevirdiklerini ve *Cyce* lakabının zamanla *vez* halkının etnik adı olduğunu’’ söyler (Karasoy & AŖcı, 2006, s. 130-131).

4.5. Deve

Belirli dönemlerde bazı kavimler tarafından ata olarak görülen hayvanlar, baŖka toplumlarda da ata olmayı srdrmŖlerdir. Boğa, arslan, deve, kuğu ve kaz bu hayvanlardandır (Roux, 2023, s. 338). Türk mitolojisinde alplık sembolü olan hayvanlardan biri de devedir. Özellikle buğra ‘‘erkek deve’’ kahramanlar tarafından tz (‘‘Varlıklarda deęiŖmeden kalan taraf, cevher anlamına gelen felsefe terimi’’) sayılmıŖtır (atalbaŖ, 2011, s. 52).

Deve, eski Türklerde, Selçuklu ve Osmanlılarda, halk ve devletle benzeŖmiŖ, eski Türk edebiyatıyla dŖncenin derinliklerine de girmiŖtir (Ögel, 1995, s. 538).

Dede Korkut Kitabı'nda devenin mitolojide iyi bir yeri olmadığı ve önceden devegillere önem veren doğu ve kuzey geleneğiyle deveye önem vermeyen gelenek olduğu görülür

(Roux, 2023, s. 347). Pek çok metinde deve tüketilen hayvanlar arasında bulunsa da kaynaklarda tabu olarak geçer (Roux, 2023, s. 386).

Türk mitolojisinde alp ve ongun simgesi olan deve İslamiyet'ten sonra da bu vasfını sürdürmüş, Karahanlılarda ünvan ongunu sayılmış ve hükümdarlıkla ilişkilendirilmiştir (Çoruhlu, 2001, s. 146-147).

Deve güzellik ifadesi olarak da kullanılmıştır. Araplarda görülen kadın güzelliğini deveye benzetme geleneği Türklerde de bulunmaktadır (Kesik, 2018, s. 827).

Türkmen kültüründe deve zenginlik nişanesi olarak görülmüş, ad vermeyle ilgili gelenekler, evlilik, yıldızların oluşumu, bazı gök cisimleri ile alakalı köken efsaneleri deve etrafında oluşmuştur (Gökçimen, 2016, s. 228).

“Hayvan ata”, “Ongun”, “Tanrıların binitisi”, “Alplık”, “Güç ve Hakimiyet”, “Ölüm” başlıkları altında ele alınabilen deve Orta Asya Türk kültüründen Anadolu Türk kültürüne uzanan zaman diliminde toplum için son derece önemli bir yere sahip olmuş, ticari ve ekonomik faaliyetlerin devamı, toplumsal ve kültürel hayatla bağlantısından ötürü mitolojik kökenli eserlere yansımaları devenin ne kadar değerli olduğunu göstermiştir (Alptekin, 2021, s. 236-244).

Deve, Kazak edebiyatında da yazarların eserlerinde kullandığı simgelerin başında gelmiş ve Türk dünyası halklarının “vatan sevgisi” ve “Ruslaştırılma süreci” yerine kullanılmıştır (Azap, 2016, s. 77).

Türkmen Türkçesinde genellikle olumlu yaklaşılan devenin Türkmen Türkçesi sözlüğünde argo kullanımı yoktur (Sağlık, 2009, s. 22). Deve, çocuklar için sevgi sözcüğü olarak da kullanılmıştır: *inerim* (<iner “bir yaşına girmemiş erkek deve yavrusu” + im), *köşegim* (<köşek “devenin bir yaşına girmemiş yavrusu” + im) (Kara, 2008, s. 418).

Şecere’de *deve* sözcüğünden türetilen soy adlarını kullanan halkın, bu adı devecilik mesleği yapmış olmalarından veya halkı temsil eden damganın deveye benzemesinden dolayı aldıkları; Türkmenlerin deveyi sevmeleri ve onu kutsal bir hayvan olarak saymalarının da baskın görüş olduğu bilgisi yer alır (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 145, 163, 246).

Şecere’de deve ile bağlantılı soy adları şunlardır:

Deveci (Düyeci) (s. 145): Ebulgazi Bahadır Han Şecere-i Terakime’de

“Canıbek tahta çıktığında onun tabiyetinde bulunan Türkmenler, hana Balkan bölgesinin deve beslemek için en uygun yer olduğunu haber vermişler. O devirde Ürgenç, Mangışlak, Balkan, Etrek ve Gürgen Türkmenleri Altınordu hanlığına bağlı olmuşlar. Canıbek, çeşitli Türkmen boylarından otuz tane sarbanı (deve çobanını) toplamış. Türkmenlerden zorla vergi alarak bin deve toplamış ve bu çobanlara develeri teslim etmiş. Develeri güden bu halk zamanla çoğalmış, bir boy olacak kadar büyümüş.”

diyerek Deveci boyunun adını alması hakkında bilgi vermiştir (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 145- 146).

Çağatay Türkçesinde *düyeci* (*deveci*) sözcüğü “deve çobanı, deveyle yol alan kişi” ve “asker toplayan ve bu askerlerin durumunu kontrol eden askerî gözcü, inzibat” manasında kullanılmış, bazı Türk hanlıklarında “deveci” diye bir görevli olmuştur (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 146).

Hatap (s. 163): Hatap adlı boyun damgası devenin hatabına (“Havutun iki yanındaki ağaç parçası”) benzediği için bu boy bu adı kullanmış olabilir (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 163).

Sarvan (s. 246): Deveyle ilgili “Deveci, Akdeveli, Ereklı, Erkekli” gibi etnonimlerin sayıca fazlalığı ve Türkmenlerde *sarvan* “deve çobanı” sözcüğünün anlamı göz önünde bulundurulduğunda *Sarvan* ve *Sarvanlı* aşiret ve sülale adları “Deve çobanının akrabaları” şeklinde anlamlandırılabilir. Türkmenlerin deveyi sevmeleri ve kutsal bir hayvan olarak kabul etmeleri de bu açıklamayı destekler niteliktedir (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 246).

Sarvanlı (s. 246): bk. Sarvan

4.6. Eşek

Kurt, horoz, boğa, at, eşek, ayı, tavus kuşu, akrep gibi farklı türde hayvanlar bazı bölgelerde sembolik değerlere sahip olup Türkiye’de yabani ve evcil hayvanlar tarım, dinî inanç, ritüel, kutlamalar gibi birçok duygusal yöne hitap etmektedir (Sıddıq vd., 2018, s. 807).

Sümer gömütleri arabalara koşulan atların ve eşeklerin bazılarının büyük cenaze töreninin bir parçası olduğunu göstermektedir (Black & Green, 2003, s. 101).

Anadolu’nun bazı kesimlerinde beyaz alınlı at, eşek ya da katırların sahibine kötü talih ve ölüm getireceğine dair inancın yaygın olmasından ötürü insanların beyaz alınlı at, eşek veya katırları satın almadığı, bu inancın oldukça güçlü bir kültürel uygulama olduğu görülmektedir (Sıddıq vd., 2018, s. 812).

İnsana yakın ve faydalı bir hayvan olsa da Anadolu’da hoş görülmeyen eşek Anadolu masallarında iyi bir motif değildir ve eski Türklerde “çiftçi hayvanı” olarak görülür. *Manas Destanı*’nda Manas Han çiftçilerle “yeşil eşekli yurt” ve “Atları yerine eşeklerini överler.” cümleleriyle alay etmiş, “Sen eşek ve öküzünden başka ne bilirsin.” diyerek çiftçileri küçük görmüştür (Ögel, 1995, s. 541). İnsanlar için oldukça faydalı olmasına rağmen eşeğin bu kadar hor görülmesinin nedeninin “dinî kabuller” olduğunu söyleyen Cin, bu olumsuzluğun ortaya çıkmasındaki en önemli etkenin “Nuh Peygamber zamanında yaşandığı düşünülen eşeğin Nuh Peygamberin gemisine binmesi hikâyesi ve Kur’an-ı Kerim’deki Lokman suresinde seslerin en çirkininin eşek sesi olduğunun belirtilmesi” olarak açıklar (2016, s. 1271).

Genellikle olumsuz nitelikleriyle yer aldığı görülen eşek Nasreddin Hoca fıkralarında Nasreddin Hoca’nın en yakın arkadaşı olarak görülmektedir. Bu durumla ilgili Çetindağ Süme “İki farklı türde, akıl yönünden zıt iki canlının nasıl olup da birbirini bütünleyen yol arkadaşı olduğunu” sorgular ve “Bu dostluğun zıtlıktan bütünlüğe doğru varlık alanında yer edindiği” tespitini yapar (2019, s. 50). Birçok Türk topluluğunda değersiz görülen eşek Nasreddin Hoca’nın gözüne hayvan değil de yâren olarak görünmüş; yoldaş,

sırdaş, can yoldaşı, dert ortağı, Hoca'nın kimselere vermek istemediği, fazla yük taşımaya ve canının yanmasına kıyamadığı bir canlı olmuştur (Çetindağ Süme, 2019, s. 50).

Şecere'de *eşek* sözcüğünden türeyen soy adlarının bu hayvanı avlama işiyle uğraşanlara verildiği düşünüldüğü bilgisi yer almaktadır (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 213).

Şecere'deki eşek ile bağlantılı soy adları şu şekildedir:

Kulancı (Gulancı) (s. 213): Kulancı ismi kulan “yaban eşiği” avlama işiyle bağlantılı olarak doğmuştur. Eskiden Orta Asya'da çok kulan varmış ve *Kulancı, Kulançı (Gulancı, Gulancı)* aşiretleri kulan avlamada mahirlermiş (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 213-214).

Kulançı (Gulançı) (s. 213): bk. Kulancı (Gulancı)

4.7. Geyik

Yörükler arasında bolluk ve bereketin simgesi sayılan geyik, Şaman törenlerinde kılığına girilen hayvan-ata veya ruhlardan biridir (Çoruhlu, 2001, s. 142-143).

Anadolu Türk folklorunda türeyiş unsuru, av hayvanı, yol göstericilik gibi çeşitli işlevleri olan geyik ile ilgili Türklerin eskiden beri türlü inanışları olmuş ve geyik Türk mitolojisinde türeyiş unsuru olarak karşımıza çıkan hayvanlar arasında yer almıştır (Karadavut & Yeşildal, 2007, s. 102-103).

Antik çağlarda ağaçla beraber Türk kozmolojisinin temeli olan geyik zaman geçtikçe yabani av hayvanlarından olma statüsüne düşmüş olsa da kutsallığını koruyabilmiş, aslan, kartal, kurt ve at gibi hayvanlar kült olma özelliğini zamanla kaybetse de geyik hâlen Türk kültüründe “kutsal” ve “özel” bir hayvan olarak kalmıştır (Dalkesen, 2015, s. 68).

Şecere'de *geyik* sözcüğünden türeyen soy adlarının bu hayvanı avlama işiyle uğraşanlara veya bu hayvanı totem sayanlara verildiği düşünülmektedir (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 158).

Şecere'deki geyik ile bağlantılı soy adları şunlardır:

Geyik (Keyik) (s. 158): *Geyik* ve *Geyikçi* adıyla ayrı gruplar hâlinde yaşam süren sülalelerin bu adı “geyik avlama işi” veya “geyiği totem kabul etmeleri” ile ilişkili olarak aldıkları düşünülmektedir (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 158)

Geyikçi (Keyikçi) (s. 158): bk. Geyik (Keyik)

4.8. Karsak

Şecere'de *karsak* sözcüğünden türeyen soy adlarının bu hayvanı avlama işiyle uğraşanlara veya bu hayvanı totem sayanlara verildiği düşünülmektedir (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 188).

Farsak ~ Varsak (Atmaca & Güzel, 2018, s. 322); *Karcag [kartsag] <Kumanca karsak* (Yılmaz, 2015, s. 291) şeklinde yer adı olarak kullanımı da görülmektedir.

Şecere'de *karsak* ile bağlantılı soy adları şunlardır:

Karsak (Garsak) (s. 188): Bu sülalenin ismi ‘‘Karsak’’ adlı hayvanı totem edinenler’’ ya da ‘‘Karsak avlayanlar’’ Şeklinde açıklanabilir (Karasoy & AŐı, 2006, s. 188).

Karsakı (Garsakı) (s. 188): *bk.* Karsak (Garsak)

4.9. Kaz

Mezopotamya sanatında farklı türden birçok kuş, Tanrıların simgesi olarak görülür (Black & Green, 2003, s. 136). Kaz da bir kuş türü olduğu için Tanrı ile iliŐkilendirilebilir.

Kuğu ve kaz gibi bazı kuşlar Orta Asya’da ve Çin’de çok eski çağlardan beri kutsal sayılmış, aynı zamanda Türkler tarafından kut ve beylik timsali olmuştur (Çoruhlu, 2001, s. 152-153).

Kaz, birçok toplumun mitolojisinde ve folklorunda önemli bir yer tutan kuşlardandır. Fin-Ugor mitolojisinde, ana kahramanın, tufan çağında kaz suretinde dolaŐması, Sibirya Ostyaklarının kazı  büyük Tanrı’dan biri addetmeleri, Yunan ve Roma ibadethanelerinde mukaddes kazların olması, Çin’de yeni evli çiftlere kaz hediye edilerek eŐlerin birbirine bağlanmasının amaçlanması kaza verilen değeri gösteren örneklerdendir (Akalin, 1993, s. 101).

DLT’de kaz özel isim, Afrasyab’ın kızının adı, olarak geçmekte ve Kazvin kentini de bu kızın kurduğu anlatılmaktadır. Bu da kazın atalar kültüyle iliŐkisini göstermektedir (zer Pınarbaşı, 2012, s. 100).

Kaz, *DLT*’de SiyavuŐ’un eŐi yani Őahname ve diğer İnan destanlarında geçen Efrasiyab’ın kızı Ferengis’le aynı kiŐidir (Başar, 2021, s. 484).

Mevlânâ’nin eserlerinde kaz ‘‘uğursuz, bn, geveze’’ insanları anlatmak için kullanılmış, aynı zamanda vahdet yolcusunu simgelemiştir (Yıldırım, 2015, s. 247). *Mesnevi*’de ayrıca baŐı kesilmesi gereken kuşlar arasında kazın olduğundan ve kazın ‘‘hırs’’ı temsil ettiğinden bahsedilir (etin, 2017, s. 3).

Mutlu, yaban kazının göçebeliği çaĐrıŐtırdıĐını, yüzyıllar boyu Orta Asya bozkırlarında yaşayan Türklerin hayatının da (sürekli yer deĐiŐtirmelerinden yani göçebe hayat sürmelerinden ötürü) yaban kazlarının hayatıyla benzerlik gösterdiğini, Türk toplulukları arasında yaban kazının kutsal kabul edilmesinin sebebinin de bu benzerlik olabileceğini savunur (2018, s. 181).

Şecere’de kaz sözcüğünden türeyen soy adını alan sülalelerin, bu adı, damgalarının Şeklinin bu hayvana benzemesinden dolayı aldıkları ifade edilmektedir (Karasoy & AŐı, 2006, s. 195).

Şecere’de kaz ile bağlantılı bir soy adı bulunmaktadır:

Kazayaklı (Gazayaklı) (s. 195): Roma rakamı olan V ‘‘beŐ (5)’’ rakamının veya Latin alfabesindeki V harfinin iki dalının tam ortasından aŐaĐıya doğru bir çizgi çizildiğinde oluŐan görüntünün kuşların kumda bıraktığı ayak izine benzemesinden dolayı Türk toplulukları bu ize benzeyen damgaya ‘‘kazayak damgası’’; bu damganın sahibi olan aşiret ya da boya da ‘‘Kazayaklı’’ adını vermişlerdir (Karasoy & AŐı, 2006, s. 195).

4.10. Keçi / Teke

Türklerin en eski damgalarından olan dağ keçisi veya dağ tekesi yüceliği, erişilmez yerlere erişebilirliği, bağımsızlığı, sebatı, asilliği ve cesurluğu temsil etmektedir ve Tanrı'yı simgeleyen kağanın temsilcisidir (Radloff, 1892'den aktaran Ceylan, 2004, s. 30; Ceylan, 2022, s. 21).

Geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Türkler yaşadıkları her yerde keçinin simgesel hâlini somut ve soyut olarak belgelemişlerdir (Dalkıran & Bayrak, 2019, s. 27).

Bazı yörelerde keçiye korku ile karışık bir saygı duyulmuş, kutsal kabul edilmiş, o yörenin inanç sistemini, edebiyat, müzik ve mimari gibi alanlarını etkilemiştir (Taş & Kaval, 2020, s. 687).

Keçi ve teke figürü hem idari sembol olmuş hem de simgesel sanat değeri taşımıştır. Keçiler binlerce yıl önce avı ve bereketi temsil etmiştir (Ünal & Yaşar, 2021, s. 375- 376). Keçinin Tanrılara kurban olarak sunulduğu da bilinmektedir (Black & Green, 2003, s. 100).

Türk kültüründe önemli bir yeri olan dağ keçisi damgası II. Köktürk Kağanlık yazıtlarında da yer alır (Tokyürek, 2013, s. 248). Zıt kavramların mücadelesini gösteren sahnelerde koyun ve dağ keçileri mağlup olan taraf yani olumsuz unsur olarak geçse de dağ keçisi hanedan arması olarak da kullanılmıştır. Keçi aynı zamanda ölümsüzlüğü de temsil etmektedir (Çoruhlu, 2001, s. 150-151).

Keçi hem “inat, kibir, kurnazlık, güvensizlik, vefasızlık” gibi olumsuz anlamda hem de “güzellik, özgürlük” gibi olumlu anlamda kullanılan çift yönlü bir semboldür (Gürman Şahin, 2018, s. 31).

Boy, yöre ve oyunlara “teke” adı verilmesi keçi ve tekenin birtakım nitelikleriyle insanların hayatında yer alması; dağda, bayırda yaşayabilmesi, inatçılığı, dış görünüşünden dolayı özel hâle gelmesi insanların ona “kuvvet, erk, başarı, zafer, doğurganlık, bereket” gibi sembolleri layık görmesine neden olmuştur (Koçak & Usta Demirlikan, 2015, s. 351)

Kaya üzerlerine çizilen teke resimleri proto-ön Türkler ile başlamış, Türk devletleri yönetiminde kağan simgesine dönüşmüş ve bu resimler Türk milletinin kozmik âlem ile ilişkisinin keçiyle de bağlantılı olduğunu göstermiştir (Aliyeva, 2015, s. 483).

Şecere'de keçi / teke sözcüğünden türeyen soy adlarının ortaya çıkışının toteme veya efsaneye dayandırıldığı bilgisi yer almaktadır (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 155, 261).

Şecere'de keçi/ teke ile bağlantılı soy adları şunlardır:

Eymir (s. 155): Eymür boyunun adının bir totemden ortaya çıktığını söyleyen Zuyev'e ve Reşidüddin'e göre etnonim “teke” anlamına gelmektedir. Zuyev ayrıyeten 10-11. asırda yazılmış olan Çin kaynaklarında, kara kuyruklu “imo (imir)” şeklinde adına rastlanan hayvanın dağ keçisi veya geyik olması ihtimalini göz önünde bulundurmuş ve “imir” adını “im + r (ek)” şeklinde iki bölüm hâlinde incelemiş, im sözcüğünün “umga/yumga (dağ

keçisi)” ve “emmek” sözcüklerinde “teke, keçi” anlamıyla muhafaza edildiğini belirtmiştir (Karasoy & AŞcı, 2006, s. 155).

Teke (s. 261): “Teke” adı, bu halkın *teke* adlı hayvanı totem saymalarından kaynaklanmıŐtır (Karasoy & AŞcı, 2006, s. 263).

4.11. Koyun

Koyun İslamiyet’ten sonra sknet, huzur ve barıŐın simgesi, bolluk ve bereketin göstergesi sayılmıştır (Çoruhlu, 2001, s. 151). Koyunun Tanrılara kurban olarak sunulduğu da bilinmektedir. Tanrıların insanların düzenli bir Őekilde kendilerine sunmakla borçlu oldukları koyun, balık gibi kurbanlarla hayatlarını sürdürdüğüne inanılırdı (Black & Green, 2003, s. 100, 209-210).

Türkmenlerde koyun (zellikle kara koyun) çok sevilen ve kutsal sayılan bir hayvandır. “ŐiŐmanlıđı kara koyun yok eder.” atasözünde bu durum görülmektedir (Karasoy & AŞcı, 2006, s. 69, 211).

Şecere’de bu etnonimin milletlerin bayraklarındaki koyun simgesinden, hayvancılıkla uđraŐılmasından ortaya çıktığı düŐüncesi geçmektedir *Koyunun* Türkmenler tarafından kutsal sayılması da diğer bir sebeptir (Karasoy & AŞcı, 2006, s. 69).

Şecere’de koyun ile bağlantılı soy adları Şunlardır:

Akkoyunlu (Akgoyunlu) (s. 68): Uzun Hasan’ın Karakoyunluları bozguna uğratmasının ardından ülkesinin bayrağına “ak koyun” simgesini koymasđ sebebiyle boyun adı Akkoyunlu olarak kalmıştır. Bu adların hayvancılıktan dolayı ortaya çıkmış olma ihtimali de vardır. Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletlerinin kendi zamanlarında “ak ve kara renkteki” cins koyunlarıyla meşhur olmalarından ötürü boylarının adında “koyun” sözcüğü geçmiş ve bu devletin çeşitli yerlere dağılmış kollarının sembolü de “ak” ve “kara” sözcükleri ile belirtilmiş olabilir (Karasoy & AŞcı, 2006, s. 68, 70).

Baranı (s. 68): Onuncu asırda Karakoyunlu Devletinde koyun için Eski Türkçede *baran / maran* “koyun” Şeklinde yer alan kelimeyle benzerlik gösteren *Baranı* sözcüğü kullanılmıştır. Bu adların hayvancılıktan dolayı türemiŐ olması ihtimali de vardır (Karasoy & AŞcı, 2006, s. 69, 70).

Gerey (s. 157): “Gerey” ve “Girey” kelimelerindeki “ger, gir” başka sülale isimlerinde de görülse de manasının ne olduğu bilinmemektedir. “Gerey” kelimesinin “Kerait” etnoniminden kaynaklandığı kabul edilirse sözcüğün sonundaki +t ekinin eski Altay dillerindeki okluk eki olduğu söylenebilir (Karasoy & AŞcı, 2006, s. 157).

Kerait sözcüğüne “Kara Koyun” manasını veren Ebulgazi Bahadır Han’ın kelimeye verdiği anlam doğruysa etnonimin Karakoyunlu adındaki Türkmen boyuyla bağlantılı olma ihtimali vardır. Cengiz Han döneminden sonra Keraitler etnik adlarının sonundaki +t ekini düŐürmüŐ ve adlarını *Gerey, Gereyli* olarak kullanmaya başlamıştır (Karasoy & AŞcı, 2006, s. 157-158).

Gereyli (s. 157): bk. Gerey

Gireyli (s. 157): bk. Gerey

Karakoyunlu (Garagoyunlu) (s. 68): Karakoyunlu Devletini kuran (1410) Kara Yusuf'un ve İskender'in bayraklarında "kara koyun" simgesi bulunması nedeniyle boyun adı Karakoyunlu olmuştur. Bu adların hayvancılıktan dolayı ortaya çıkmış olma ihtimali de vardır. Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletlerinin kendi zamanlarında "ak ve kara renkteki" cins koyunlarıyla meşhur olmalarından ötürü boylarının adında "koyun" sözcüğü geçmiş ve bu devletin çeşitli yerlere dağılmış kollarının sembolü de "ak" ve "kara" sözcükleri ile belirtilmiş olabilir (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 69, 70).

Koyuncu (Goyuncu) (s. 211): Karpov aşiret ve sülale adı olarak kullanılan Koyuncu sözcüğünün, Altınordu hanı Emir Koyuncu'nun adıyla bağlantılı olabileceğini ileri sürmektedir. Aytmıradov bu etnonimin eski Türklerin *kuyın* "tüveley (kasırğa, hortum)" kelimesinden doğduğunu ve bu adın Türk boylarında erkeklerin saçlarını uzatıp örme geleneğiyle ilişkili olarak meydana çıktığını iddia etmektedir. Göçebe Türklerin koyuna olan sevgileri ve verdikleri değer dikkate alındığında bu etnonimin totemden ya da boyun temsilcilerinin önceden usta hayvancı olmasından dolayı koyulduğu düşünülebilir (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 211).

4.12. Köpek

Nadiren tapılan ve onun için kurbanlar kesilen, bazı toplulukların ondan türediğine inandıkları köpek Türklerde genellikle kurdun karşısında koyunun konumundadır. Köpek zayıflığı temsil etmiş ve Türk kozmolojisinde ölüme işaret etmiştir (Çoruhlu, 2001, s. 154). Roux'a göre ise köpek kurdun yerine geçen hayvanlardan biridir (2023, s. 338).

Oturan köpek figürü Eski Babil Dönemi'nden Neo-Babil dönemine kadar ilahi bir figür olmuş, Neo-Asur ve Neo-Babil dönemlerinde oturan veya ayakta duran köpek, büyümlü bir koruyucu figür olarak da kullanılmıştır. Ayrıca Tanrıça Gula'nın kutsal hayvanı olmuştur (Black & Green, 2003, s. 130, 204).

İslamiyet'ten sonra soylu kişiler arasında avın ve avcılığın önem kazanmasıyla köpeğin de değeri artmış; av köpeği dostluk, sadakat, sabır ve tevekkülün sembolü olmuştur (Çoruhlu, 2001, s. 155).

İslamiyet'te köpek murdar bir hayvan olarak görülmesine rağmen Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra dahi kendi efsanelerinde ve onomastik telakkilerinde bu hayvana saygı duymuşlardır. Köpek murdar olsa Türk efsanelerinde çok yer tutmazdı. İt ve Barak kelimeleri Türk onomastiğinde oldukça yaygındır. *Dedem Korkut*'ta köpek, kahramanın haberleşebileceği bir dost, Barak adını taşıdığına ise kılavuzdur. Müslüman olmayan Türklerde de köpek kutsal bir hayvandır. Kıpçak onomastiğinde *it* kelimesiyle birçok toponim ve antroponim meydana gelmiştir (Schacht, 1950'den aktaran Caferoğlu, 1961, s. 1-5).

Şahin, *barak* kelimesinin aslında "uzun, sık tüylü" manasında bir sıfat olduğunu, *it* kelimesiyle birlikte "uzun tüylü it, uzun tüylü köpek" anlamına geldiğini ancak zaman

içerisinde dilde ekonomi kanunu doğrultusunda “it” kelimesinin düşerek tamlamanın kısıldığını ve adlaştırmış sığata dönüşüğünü söyler (2022, s. 58).

Şecere'de birçok toplulukta köpeğin totem olarak kabul edildiği ve bu hayvanın kendilerini koruyacağına inanıldığı için soy adlarında köpeğin de çokça yer aldığı bilgisi geçmektedir (Karasoy & Aşcı, 2006, s. 101, 154).

Şecere'de köpek ile bağlantılı soy adları şunlardır:

Barak² (s. 101): Eski Türkçede “it, köpek” anlamında kullanılan barak sözcüğü hakkında Radloff, bazı Türk topluluklarının gür ve kıvrıcık tüylü hayvanlar için bu adı kullandıklarını ifade etmiştir. Reşidüddin, Barak etnonimini İtbarak olarak kaydetmiştir (Karasoy & Aşcı, 2006, s. 101).

Birçok topluluk kurttan sonra köpeği totem kabul etmiş, onun kendilerini koruyacağına inanmışlardır. Eski Türklerde köpek kurttan sonra ikinci sırada yer almıştır (Karasoy & Aşcı, 2006, s. 101).

Etbaş (s. 154): Halkın *Etbaş* etnonimini *İtbaş* olarak da kullanması, *Etbaş* sülalesinin bir kısmına *İtaklı* denmesi, etnonimin *İtbaş* veya *İtbaşı* şeklinde olması gerektiğini göstermektedir. Köpeği iyi bir hayvan olarak gören Türkler onu totem saymışlar, aşiret ve sülale adlarında “it” sözcüğünü kullanmışlardır (Karasoy & Aşcı, 2006, s. 154).

Gürcü (Gürci) (s. 161): “İt, köpek, kancık” sözcüklerinin Türkmen etnonimlerinde sıkça kullanıldığı düşünülüp *Gürcüemen* adıyla da bağlantı kurulunca etnonimin *gürcü* “küçük, tüylü bir köpek” sözcüğüyle bağlantısı olduğu görülmektedir (Karasoy & Aşcı, 2006, s. 161).

Gürcüemen (Gürciemen) (s. 161): bk. Gürcü (Gürci)

İt (s. 101): bk. Barak

İtbeçene (s. 106): *Beçene, İtbeçene, Peçenek* şeklinde kullanımları olan kelimenin başına “it” sözcüğünün nasıl eklendiğini Ebulgazi Bahadır Han *Şecere-i Terâkime*'de “*Beçeneler Salırlar ile anlaşmazlığa düşüp onlarla savaşıyorlar ve onları yeniyorlar. Bu olaydan sonra Salırlar Peçeneklere karşı sürekli kin besleyerek ve onları ‘it, köpek’ sınıfına koyarak adlarını ‘İtbeçene’ şeklinde değiştiriyorlar.*” şeklinde açıklasa da eski Türkler “it, köpek”e saygı duydukları ve onu sevdikleri için bu görüşü kabul etmek zordur (Karasoy & Aşcı, 2006, s. 106).

Kancık (Gancık) (s. 101): bk. Barak

Köpek (s. 101): bk. Barak

Sak (s. 239): Sakların Farsça konuştuğunu söyleyen Vindekens *sak* sözcüğünün Farsça *seg, sek* “it, köpek” sözcüğünden türediğini ve *sak* soy adının da bu totemden geldiğini savunmuştur (Karasoy & Aşcı, 2006, s. 240).

² Bu etnonim hem köpek hem de kuşla ilişkilendirilmiştir.

4.13. Kurt

Kurt hayvan-ata kavramıyla ilişkilendirilmiş; devlet, hükümdarlık gibi unsurların simgesi olmuştur (Çoruhlu, 2001, s. 134). Oğuzlarda boğa Oğuz'a adını veren hayvan atadır ve bu ata tüm yaşamı boyunca kurdun kılavuzluğundan ve korumasından faydalanmıştır (Roux, 2023, s. 339).

Kurt, renklere göre farklı manalara gelmektedir. *Ak kurt* “safılık, temizlik, erdem”, *al kurt* “şiddet, yer unsuru”, *kara kurt* “karşı konulmaz kuvvet, kötülük, yeraltı unsuru” temsilcisi olabilmektedir (Çoruhlu, 2001, s. 136).

İslamiyet'ten sonra kurt eski ilahi manasını büyük ölçüde kaybedip bazı olumsuz anlamlar kazansa da yiğitlik ve güç simgesi olması, nazardan koruyucu sayılması gibi bazı manalarını korumuştur (Çoruhlu, 2001, s. 136).

Dayanıklı, güçlü, akıllı ve atik bir hayvan olduğu için kurt Türkler tarafından totem kabul edilmiş ve kutsal sayılmış, Türklerin sembolü hâline gelmiştir. Soy adlarında ilk sıraya yerleşmiştir (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 119).

Şecere'de kurt ile bağlantılı soy adları şunlardır:

Börü (Böri) (s. 119): Dünyada kendisi için totem seçen birçok topluluk dayanıklı, cesur, akıllı ve atik olduğu için kurdu seçmiştir (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 119). *Börü* sözcüğü de “kurt” anlamına geldiği için soy adı olarak çok kullanılmıştır.

“Kurt” anlamına gelen kelimelerin kullanım sıklığına bakıldığında *Börü* > *Kurt* > *Möcek* şeklinde bir sıralama yapılmıştır (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 121).

Bürgüt³ (s. 125): Petrov Kırgız -Moğol boyu olan *Burut* sözcüğünü *buru* “börü, kurt” + *t* (çokluk eki) şeklinde ikiye ayırmıştır (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 126). *Bürgüt* sözcüğü de bu etnonime yakın olduğu için “kurt” sözcüğüyle alakalı olabilir.

Kurt (Gurt) (s. 119): bk. Börü (Böri)

Möcek (s. 119): bk. Börü (Böri)

Suvan (s. 254): Gumilev, eski dönemlerde *Su (So)* “kurt” adını taşıyan bir Türk boyunun varlığından ve bu adın sonunda *+an* ekinin çokluk eki olduğundan bahsetmektedir (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 254).

4.14. Kuş

İslamiyet'ten önceki dönemlerde “ongun” sayılan yırtıcı olmayan kuşların ruhu temsil ettiği, şamanlar tarafından suretine bürünülen ve yardım alınan, koruyucu ruh sayılan hayvanlardan addedildiği anlaşılmaktadır (Çoruhlu, 2001, s. 151). Yırtıcı kuşlar ise “Gök Tanrı'nın simgesi” olarak görülmüştür (Çoruhlu, 2001, s. 131). Mesela Türklerde çoğunlukla avcılıkta kullanılan bir av hayvanı olan *doğan* evlerin ve sarayların süsü, hakan

³ Bu etnonim hem kurt hem de kuşla ilişkilendirilmiştir.

ve yiğitlerin sembolüdür; Türkler ayrı boy ve türdeki doğanların her birine başka ad vermiştir (Ögel, 1995, s. 127).

Türklerde her boyu temsil eden bir hayvan sembolü bulunmakta ve bu sembol çoğunlukla yırtıcı kuş figürlerinden oluŐmaktaydı. KuŐun temsil ettiği boyun o kuŐun özelliklerini taşıdığına inanılır ve o kuşa zarar verilmez, saygı duyulurdu (Yücel & Yozgat, 2018, s. 1482). Her boyun koruyucusu ve atası saydığı kartal, kuşu, karga, kuzgun, sincap, turna, dalgıç kuşu, guguk kuşu, gece kuşu gibi bir varlığı vardı ve hiçbir boy bu canlının etini yemezdi (Zelenin, 1952'den aktaran Roux, 2023, s. 388).

Kuş figürleri genellikle özgürlüğü, bilgeliği, barıŐı, yeniden doğuşu simgelemiş ve türlü sanat dallarında sıklıkla kullanılan sembollerden birisi olmuştur. Bu kuş türleri kimi zaman sadeleŐtirilerek kimi zaman da gerçek dışı olarak resmedilmiŐ, toplumlar tarafından kutsal kabul edilen bu varlıklar görsel özellikler, yüklenilen anlamlar ile dünyadaki diğer tüm canlılardan ayrılmıŐtır (zdağ, 2017, s. 18).

Tarih boyunca kuşlar sosyal, siyasal ve kültürel alanda mühim rol üstlenmiŐ, Türk Hakanlığı metinlerinde ayrı manalar kazanmıŐtır (Eker Kavalçalan, 2023, s. 2506).

Kuşlar, Gök Tanrı inancının tesiri ile Türk topluluklarında önemli bir yer edinmiş, özellikle kartal, Şahin, doğan, atmaca gibi yırtıcı kuşlar diğerlerinden üstün tutulmuŐ ve Türk mitolojisinde türeme sembolü olarak görülmüş, birçok devlet, gücüne ve asaletine vurgu yapmak için kuş figürleri kullanmıştır. Güzellik, g, asalet, ss, uğur ve uğursuzluk sembolü olan yırtıcı kuşlar Türk topluluklarında ilahi özellikler yüklenmiş, o topluluğun koruyucu tılsımı olarak görülmüş ancak sonraki devirlerde sembol olmaktan öteye geçememiŐlerdir (Yücel & Yozgat, 2018, s. 1482-1483).

Orta ağ'da hem Bizans hem Türk dönemi eserlerindeki seramiklerde, madeni ve cam eserlerde, çinilerde, mimaride sevilerek kullanılan kuş figürleri genelde kutsal ruhu simgelemiş; güvercin, tavus, kartal, Şahin ya da balıkçıl kuşlar sıklıkla tasvir edilmiştir. Türkler için de kuşlar "Tanrı, totem, ruhların dođmamıŐ hli, ölenin ruhu, arma ve beylik" simgesi olmuştur (Acara Eser, 2019, s. 43).

Mezopotamya sanatında farklı türden kuşlar, ilahların simgesi olarak görülmüş; doğal veya melez kuşların çeşitli türleri ilahlarla ilişkilendirilmiştir (Black & Green, 2003, s. 136, 204).

Masallarda kargaŐayı bitirmekle görevli kahramana yolculuğunda yardım eden ve iyiliğin, bilgeliğin ve vefakrlığın sembolü olan kuşlar mitolojik izler taşıyan olağanüstü varlıklardır (Bayrakdarlar, 2022, s. 533).

Kültürel unsurlar içerisinde sıklıkla kullanılan imgelerden olan "kuş" yeri ve göğü çađrıŐtırmaktadır ve insanlık tarihinden daha eski bir geçmiŐi vardır. Yuvası, yumurtası, tüyü, keskin görüşü, sesi, pençesi, gagası, kursağı gibi özellikler kuşu söz varlığımızda çokça kullanılan bir imge yapmıŐtır (Karakuş & tgn, 2020, s. 102).

Kktrklerde ikonografik açıdan kuş figürleri incelendiğinde Doğu Türklerinde yaygın görülen ve mezarlarında kullanılan kuş figürleri Çin mitolojisindeki rzgrların ilahı, ölümsüz ve gökle ilgili imparatorluk kuşu ile iliŐkilidir ve bu kuŐun ölen kişinin ruhunu

göğe yükselirken koruduğuna inanılmıştır (Çeşmeli, 2015, s. 75). Ölen kişilerin ruhlarının kuş olup uçmaları Türklerde epey yaygın bir düşüncedir (Ögel, 1995, s. 129). Batı Türklerinde daha çok görülen kuş figürü Türk inanışında önemli bir yere sahip olan kartal ve doğandır. Türklerin inancına göre vefat eden kişilerin uçup gittiği ve gökte yaşadıkları düşünülmekte, bu kuş figürlerinin ölen kişinin ruhunu yani ölenin kendisini temsil ettiğine, ölen kişinin cennete gittiğine inanılmaktadır (Çeşmeli, 2015, s. 75).

Ankâ, sîmurg, kaknus, hümâ gibi kuşlar tamamen ulvi ve mitolojik kuşlardır ve olumlu anlama sahiptirler. Yırtıcı ve avcı kuşlar mitolojik değeri olmasa da olumlu nitelik taşıyan diğer kuşlardandır. Mevlana'nın eserlerinde pis yiyecekler yemelerinden ötürü karga ve akbaba, uçamamalarından ötürü tavuk, şomluk ve uğursuzluğu simgelemelerinden ötürü baykuş, bölnlüğü çağrıştırmamasından ötürü kaz, gevezeliği simgelemesinden ötürü leylek gibi kuşlar geçmektedir (Yıldırım, 2015, s. 237).

İnsanoğlu soyut kavramları hayvan figürleriyle ilişkilendirmiş, bunlardan biri olan kuş imgesi antik kültürlerin bakış açısını günümüze yansıtmış; kuş figürleri “mezar taşları, hükümdar taşları, devlet armaları, bayraklar, mimari süslemeler” gibi pek çok alanda yer almış, değişen anlayışlarla varlıklarını devam ettirmişlerdir (Kaya Karaduman & Özdemir, 2022, s. 221).

Anadolu halk edebiyatında daha çok doğan ve şahin gibi avcı kuşların adı geçmiştir (Ögel, 1995, s.127).

Şecere'de kuş sözcüğünden türeyen soy adlarının bu hayvanı avlama işiyle uğraşanlara, bu hayvanı totem kabul edenlere veya damgası kuşa benzeyen boylara verildiği düşünülmektedir (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 101, 125-126).

Şecere'de kuş ile bağlantılı soy adları şunlardır:

Barak (s. 101): Bu boyun Barak adını Hazar Denizi kıyılarında yaşadığı dönemlerde Barak (Sakarbarak, Sakarbalak) adlı kuşu avlamakta usta olmalarından ötürü aldıkları söylenmektedir (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 101).

Bürgüt (s. 125): *Bürgüt* adındaki gece avlanan yırtıcı ve kuvvetli bir kuşu totem olarak seçen aşiretin adı olduğu düşünülse de eski Türkler ve Moğollarda *Bargut*, Kırgızlarda *Burut*, Özbeklerde *Burkut* gibi etnonimlerin olması, bu anlamın özünden uzaklaştığını göstermektedir (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 125).

Cağal (s. 126): bk. Cağalbay

Cağalbay (s. 126): Yırtıcı bir kuş adı olan *Cağalbay* etnonimi Başkurlarda ve Özbeklerde *Yağalbay*, Karakalpaklarda *Cağalbay*, Kazaklarda *Cağalbaylı* şeklindedir. Bu boyun damgası, avını yakalamak için hızla koşan yırtıcı bir kuşu andırmaktadır (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 126-127).

Kuşçu (Guşçı) (s. 216): Abdalların ve Hatapların içerisinde Kuşçu isimli aşiretler vardır. *Kuşçu (Guşçı)* adının farklı şekilleri olan *Kutçı* ve *Gutçı* da eski “Kut” etnik adından gelmiş olmalıdır (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 215-216).

Şecere’de, Kuzeyev’in, Kuşçu adını taşıyan toplulukların Kırgız, Kazak, Özbek, Nogay, Başkurt, Azeri, Türkiye Türkleri ve Altayların içinde mevcut olmasından yola çıkarak “Kuşçular”ın milattan çok önce Altay bölgesinde ortaya çıkmış bir Türk topluluğu olduğu ve gözde bir uğraş olan kuş avlama işiyle uğraştıkları için bu etnik adı aldıkları yönünde görüşlerinin olduğundan bahsedilir. Bu da Kuşçu etnik adının bu adı taşıyan halkın zanaatıyla bağlantılı olduğunu göstermektedir (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 216).

Orsukçu (Orsıkçı) (s. 230): *Orsukçular* adı *Orus* “Rus” ve *Kuşçu* (yahut *Kutçu*) aşiret adlarından oluşmaktadır (*bk.* Orus ve Kuşçu) (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 230).

4.15. Maymun

Özellikle Hint mitolojisinde görülen maymun, Türk mitolojisinde pek yaygın olmamış; İslamiyet’ten önce ve sonra on iki hayvanlı Türk takvimindeki yılın simgelerinden olmuştur (Çoruhlu, 2001, s. 155).

Şecere’de boy adlarının maymun adına dayanması ya bu boyun bu hayvanı totem kabul etmesiyle ya da yanlış etimoloji sonucu boy adının “maymun” adıyla ilişkilendirilmesiyle açıklanmıştır (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 108-109).

Şecere’de maymun ile bağlantılı soy adları şunlardır:

Beçene (s. 106): Narşırvanov, *Peçenek* ismini *bicin-piçin-peçen* “maymun” + ek (isimden isim yapım eki) şeklinde ayırmış ve *Peçenek* isminin çıkış noktasını toteme dayandırmıştır. *İtbeçene* sözcüğündeki “it” de Türkler tarafından kutsal sayılan hayvanın adıdır (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 108-109).

Peçenek (Peçeneg) (s. 106): *bk.* Beçene

4.16. Öküz

Eski Türklerde özellikle boğa ya da öküz *alplik* ongunu ya da timsaliydi (Çoruhlu, 2001, s. 145).

Yakut Türklerinin kimi boylarının “Alaca-İnek”, “Boğa-Ata” gibi ataları vardır (Strahlenberg, 378’den aktaran Ögel, 1995, s. 536-537).

Kazakça ve Nogayca gibi Türk lehçelerinde “ağır, hantal; kaba, duygusuz” anlamları olan öküz, Tatarca ve Başkurtçada “güçlü, iri yarı, gürbüz, sağlıklı” anlamlarında kullanılmakta, Anadolu coğrafyasında yazılmış eserlere bakıldığında ise öküzün “yoldaş, kardeş, insanüstü bir varlık” olarak ele alındığı görülmektedir (Şirin, 2019, s. 4-5).

Dede Korkut Hikâyeleri’nde boğa gücü, yiğitliği temsil eder ve bilimsel ilerlemelere karşın yeryüzünün bir balık veya öküz üzerinde durduğuna dair inançlarını devam ettiren Türkler vardır (Akman, 2012, s. 7, 14).

Göçebe yaşamın mirası olan yerleşik hayatta tarım ve hayvancılık önemli yer tutmakta, bu yaşam biçimi de yazılı ve sözlü edebiyata etki etmekte; mitolojiye, destanlara, efsanelere, masallara, türkülere yansımaktadır (Balci, 2019, s. 28).

Hayvan, yer, sülale ve şahıs adı olarak kullanılan öküz, Türklerin hayvanlara olan sevgisinden ötürü mâni, ninni, türkü, öykü, masal, atasözü ve deyimlere de yansımıştır (Karakuş, 1997, s. 1143-1151).

İnek- öküz (boğa), Türkler tarafından mitolojik olarak boynuz kültü altında kutsal sayılmıştır (Demir & Demir, 2021, s. 77). Mitolojide öküz veya boğa yeniden doğuşu temsil eder, Mezopotamya mitolojisinde gücün ve bereketin simgesi kabul edilir (Gümüş, 2019, s. 40-41).

Yeryüzündeki bitkiler ve hayvanlar bereket için aya ihtiyaç duyarken kültürlerde öküz boynuzları bereket tanrılarını simgeler (Çağlar Abiha, 2012, s. 6). Öküz, büyük görümlü, güçlü bir yük hayvanıdır ve Uygur harfli Oğuz Kağan destanında adı geçen ilk hayvandır (Terek, 2021, s. 1734).

Öküz adı söz varlığına da girmiş ve atasözlerinde Türk toplumları için önemli bir yeri olan “at”, “öküz” gibi hayvanların “iyi” olmasının nasıl anlaşılması gerektiği ifade edilerek iyi insanda bulunması gereken özellikler karşılaştırmalı olarak verilmiştir: *İnsan sözünden, öküz boynuzundan tutulur* (Gök, 2015, s. 389).

Antik Yunan ve Mısır’da boğa Tanrıların yaratıcı, dölleyici tarafını simge hâline getirmek için arınma ve erginlenme ritüellerinde geçmiştir (Koçak, 2022, s. 24). Gılgamış Destanında, Uygurca Oğuz Kağan Destanında, Dede Korkut Hikâyelerinde boğa önemli bir motif olarak yer almıştır. Bu anlatılarda “yaratılış, güç, gök gürlemesi, şimşek çakması, bereket, engel ve kurban” gibi özellikler boğaya atfedilmiştir (Koçak, 2022, s. 26).

Mesnevi’de öküz genelde “saf, kalın kafalı, yeteneksiz, görgüsüz, beceriksiz” kişiler için, tasavvufta “yeme, içme, uyku ve cimâ” gibi hayvani ve nefsi sıfatlar” için kullanılan bir terim olmuş ve Mevlânâ öküz metaforuyla “açgözlü, nefesine tapan; Allah’tan bihaber, yersiz hak hukuk arayan (davaya) kalkışan, çıkarları peşinde koşan, münafık, ikiyüzlü” kişileri anlatmıştır (Nur, 2017, s. 37).

Şecere’de öküz sözcüğünden türeyen soy adını alan sülalelerin, bu adı damgaların şeklinin bu hayvana benzemesinden veya aşiretin “öküz”ü totem kabul etmesinden dolayı aldıkları söylenmektedir (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 231-232).

Şecere’de öküz ile bağlantılı bir soy adı bulunmaktadır:

Öküz (s. 231): Öküz adının, aşiretin toteminden geldiğine inanılmaktadır. Eski Hunların “Huyan” boyunun totemi de “öküz”dür. Öküz aşiretinin adının tuğlarında “öküz” şeklinden çıkmış olması olasıdır (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 231-232).

4.17. Yılan

Türk Şamanizminde yeraltı ilahı Erlik’le alakalı bir simge olan yılan Türklerde daha çok olumsuz niteliğe sahiptir (Çoruhlu, 2001, s. 157, 159). Doğal veya melez yılanların da çeşitli türleri ilahlarla ilişkilendirilmiştir (Black & Green, 2003, s. 204).

Arkaik kültürlerde ölümsüz olan, bereket ve bilgi dağıtan, bunu yaparken gücünü aydan alan yılan çoğu kültürde sihrin, bilginin ve ölümsüzlüğün kaynağı olan bir tanrı olarak

kabul edilmiştir. Asırlar boyu yılan, kadın ve büyü kelimeleriyle kullanılmış; bu birlikteliğin kaynağı ay olarak addedilmiştir (Çağlar Abiha, 2012, s. 6-7)

Sivri ve Akbaba'ya göre hemen her kültürün mitolojisinde bulunan, görüntüsü nedeniyle soğuk bir hayvan olarak düşünülen yılan bilhassa eski dönemlerde hem saygı duyulan hem korkulan bir hayvan olmuş, olumsuz özelliklerine karşın zehri ve panzehiri bünyesinde barındırmasıyla tıbbi temsil etmiştir. Zaman zaman yılanın tutum farklılık gösterse de özellikle tek tanrılı inançların kabul görmesiyle yılanın itibarı daha da düşmüş ve yılan Adem ve Havva'nın cennetten kovulmasına sebep olduğu için şeytanla eşdeğer görülmüştür. Zıtlıkları içinde barındıran yılan birçok toplumda bu özellikleriyle öne çıkmış ve tekrarlanan bir motif, sembol ve simge olmuştur (2018, s. 54).

Kendisine duyulan korkunun saygıya dönüştüğü yılanın gizemli doğası onu birçok hayvandan üstün kılmış, yılan yeraltına girip çıkarak yer ve yeraltı arasında gezinen bir elçi görevi üstlenmiştir (Sivri & Akbaba, 2018, s. 57).

Sümer, yılanın çift taraflı bir değer taşıdığını ve “kurnaz, sinsî, hain; akıllı, koruyucu, kutsal”ın yılanın çift yönlülüğünü anlatmak için yararlanılabilecek dikotomilerden sadece bir kısmı olduğunu, bir toplumda kahraman olarak görülen yılanın diğer toplumda kâbus olarak görülebileceğini, bilimde tedavinin simgesi iken mitolojide savaşıcı veya cezalandırıcı; inanç sistemlerinde kurtarıcı veya günaha sokan bir motif olabileceğini, estetik ve fonksiyonel açıdan yararlı; gücü ve korkutuculuğundan dolayı zararlı olmasının insanların ona tanrı olarak bakmasını sağladığını ve bu karmaşık özellikleriyle yılanın önce tanrısal bir güce zaman içerisindeyse geleneğe, mite ve dine dönüştüğü bilgilerini verir (2016, s. 286).

Yılan Museviler arasında şeytani, günahı ve baştan çıkarıcı cinsel tutkuyu, Hristiyanlar arasında lanetlenen insanı, şeytani, hilekârlığı, kıskançlığı, şehveti bazen mantığı ve sağduyuyu temsil etmiş; İslamiyet'te bazen hayatla ilişkilendirilmiş bazen ise cehennem tasvirinde kullanılmıştır (Yıldıran, 2001, s. 14-16).

Yılanla ilgili ortaya çıkan halk anlatımları ve inanışlarında ortak bilinç dışı ağır basmış, ortak bilinç dışı yılanla yoğunlaşmış ve yılanı tüm dünyada ortak bir sembol (arketip) olarak insanoğlunun karşısına çıkarmıştır (Yeşildal, 2018, s. 428).

Kuyruğu ağızdayken sarmal biçimde yatan yılan hayat ve kıpırdanış; bahar mevsiminde yeryüzüne çıkarak deri değiştiren yılan üreme; birbirini yutmak için uğraşan iki yılan ticaret sembolüdür. Orta Asya Türkleri birbirine sarılmış iki yılanı kut sembolü olarak görür ve bu sembole hükümdar ongunlarında, tapınaklarda ve sağlık kuruluşlarında da rastlanır. Yılan eski Türklerde bilgelik ve hayatın içindeki ateştir ve bu durum günümüz anlayışına zıttır, uyanışı ve aydınlanmayı simgeler (Biray, 2013, s. 96-97).

Halk hekimliğinde mühim bir yer edinen yılan bazen canlı olarak bazense eti, derisi, kemiği, gözü, gömleği, yağı, dili, dişi, boynuzu yenerek veya haricen kullanılarak birçok hastalığa deva olmuştur (Şimşek, 2019, s. 18).

Manas Destanı'nda, yılan yılında sürünmenin, yılki yılında savaşmanın başarı getireceği vurgulanmıştır. Türkler, yıllara verdikleri anlamlar ile o yılı tanımlamış, kendileri için o yılın zor veya kolay geçeceğine inanmışlardır (Ceylan, 2016, s. 413).

Tevrat, İncil ve Kuran'da yılan insanların başına kötülük getiren, korkulması gereken bir hayvandır (Andi, 1999, s. 13).

Şecere'de yılan sözcüğünden türeyen soy adını alan sülalelerin, bu adı damgaların şeklinin bu hayvana benzemesinden dolayı aldıkları söylenmektedir (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 129).

Şecere'de yılan ile bağlantılı soy adı şudur:

***Cılantamgali* (s. 129):** *Şecere*'de sülalenin damgasının yılan ve yılanın yerde bıraktığı eğri büğrü ize benzemesi nedeniyle Cılantamgali "Yılan Damgali" adını aldığı görüşü yer alır (Karasoy & Aşçı, 2006, s. 129).

Sonuç

Ad bilimin içinde hayvan adları da ayrı bir yer tutmaktadır. Bu çalışmada da Türkmen soy adlarından hayvan adlarıyla bağlantısı kurulan soy adları ele alınmıştır. Türkmen soy adlarında *at, ayı, balık, civciv, deve, eşek, geyik, karsak, kaz, keçi / teke, koyun, köpek, kurt, kuş, maymun, öküz, yılan* olmak üzere on yedi (17) hayvan tespit edilmiştir. Bu on yedi hayvan adından en çok kullanılan köpek (9), koyun (7), kuş (6), kurt ve at (5), deve (4)'dir. *Eşek, geyik, keçi / teke ve maymun* ile bağlantılı ikişer soy adı bulunmaktadır. En az kullanılanlar ise *ayı, balık, civciv, kaz, öküz, yilandır*. Bu hayvanlarla bağlantılı birer soy adı bulunmaktadır.

Barak ve bürgüt etnonimlerinin iki farklı hayvanla bağlantısının kurulduğu görülmektedir. *Barak* etnonimi hem köpek hem de kuş ile, *bürgüt* etnonimi ise hem kurt hem de kuş ile ilişkilendirilmiştir.

Genellikle soy adı olarak totem olarak kabul edilen, sevilen, saygı duyulan, korkulan, yaşamlarını devam ettirirken kendilerinin yardımcısı olan hayvanların seçildiği görülmektedir. Bazı soylar avladıkları hayvanla bağlantılı soy adları seçerken bazıları kutsal saydıkları hayvanları damga olarak seçmiştir.

İncelenen hayvanlar arasında köpeğin Türkmen soy adlarında en çok geçen hayvan olmasının sebebi onun Türkler tarafından kurtla eşdeğer görülmesi ve saygı duyulan bir hayvan olmasıdır. Türkmen Türkçesinde en çok kullanılan soy adları arasında ikinci sırada yer alan koyun; göçebe kültüründe eti, sütü, derisi gibi birçok yönüyle insanlara fayda sağlamasından dolayı önemli olmuş, bazı boyların damgalarında yer edinmiş ve damgalarında koyun resmi bulunan boylar tarafından soy adı olarak çok kullanılmıştır. Kuş ile bağlantılı soy adlarının kullanılmasında daha çok kuş ile av yapma önemli bir etkidir. Kurt ve at, köpek kadar değerli, saygı duyulan hayvanlardır ve destan, efsane ve masallara konu olmuşlar, motif olarak kullanılmışlardır. Türeyiş Destanında erkek kurt önemli rol oynar ve insanlar kurttan türediklerine inanırlar. Bir diğer önemli hayvan olan at Köroğlu Destanı, Manas Destanı, Nogay Destanlarında yaygın olarak görülür. İnsanların günlük yaşamda ve savaşlarda en büyük yardımcılarının at olması da bu

hayvana atfedilen kutsiyetin en temel sebeplerindendir. Devenin de özellikle İslamiyet ile bağlantılı olması, Türkmenistan coğrafyası göz önünde bulundurulduğunda sık kullanılan binek hayvanı olması ve deveçiliğin savaşlardaki inzibatçılık mesleğinden dolayı sıkça kullanıldığı görülmüştür.

Toplum içerisinde ayrı bir kıymet verilen ve mitolojik dönemlerde de geniş kullanımı ve anlam karşılıkları bulunan bu hayvanların yanı sıra günümüzde küçük ve önemsiz görülen, olumsuz anlamlar barındıran civciv, kaz, öküz, yılan, eşek, maymun gibi hayvanların da soy adlarında geçiyor olması hemen hemen her hayvanın insanlar tarafından ne kadar değerli olduğunu, birçok hayvanın göz ardı edilemeyeceğini göstermektedir.

KISALTMALAR

bk.	Bakınız
bs.	Baskı, basım
C.	Cilt
ev.	Çeviren
DLT	Dvnu Lugti't-Türk
Ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
s.	Sayfa
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri

Kaynaklar | References

- Acara Eser, M. (2019). Divriği kale kazısı sırlı seramiklerinden kuş ve balık figürlü örnekler. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 48, 41-60.
- Akalın, S. (1993). *Türk folklorunda kuşlar*. Kültür Bakanlığı.
- Akman, E. (2012). Türk mitolojisinde ve halk şiirinde “sarı/kızıl öküz” inancı. *Türkiyat Mecmuası*, 22(1), 1-16. <https://doi.org/10.18345/tm.77404>
- Aksan, D. (2015). *Türkçenin sözcük varlığı*. Bilgi Yayınevi.
- Aliyeva, M. (2015). Türk milletinin kaya üstü resimlerdeki mühürü: teke. Ş. Kazan Nas (Ed.). *Teke Yöresi Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (C. 1), 469-484.
- Alptekin, M. (2021). Türk mitolojisinde hayvan sembolizmi çerçevesinde “deve”. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 236-244. <https://doi.org/10.33905/bseusbed.1014095>
- Andı, M. F. (1999). Cahit Zarifoğlu'nun şiirlerinde bir kötülük ögesi olarak yılan sembolü. *İlmî Araştırmalar*, 8, 9-24.
- Atmaca, E., Güzel, Ö. (2018). Antalya'nın Korkuteli ilçesinin köy adları. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(15), 304-328.
- Avcı, A. (2021). Güney Sibiry'a'da neolitik ve tunç çağlarında ayı kültü ve kültürün günümüzdeki etnografik yansımaları. *Arkeoloji ve Sanat*, 166, 61-80
- Aydın, E. (2016). Eski Türk yazıtlarında bitkiler ve hayvanlar. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, IX(1), 1-51.
- Aydınlu, S. (2021). Farsça iki tarihî metinde Efrasiyab'ın Türkçe adı. U. Başar (Çev.). *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 23, 481-488. <https://doi.org/10.30767/diledeara.814500>
- Azap, S. (2016). Kazak Edebiyatında “deve” algısı (yassı burun ve beyaz deve hikâyeleri örneğinde). *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 4(9), 67-78. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.509496>
- Bağcı, A. (2024). Türk mitlerinde ayı kültü. T. B. Davletov (Ed.), *Türk Kültürünün Stratejik Derinliği Dr. Yaşar Kalafat Armağanı* içinde (s. 35-48). Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (Türksoy).
- Balcı, F. (2019). *Türk kültür tarihinde boğa-öküz*. Hiperyayın.
- Bayrakdarlar, T. (2022). Türkmen ve Azerbaycan masallarında mitolojik kuş motifi: simurg / zümrüd. *Söylem Filoloji Dergisi*, 7(2), 533-552. <https://doi.org/10.29110/soylemdergi.1114159>
- Beşen Delice, T. (2015). Türkmen kültüründe at. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 4, 537-546. <https://doi.org/10.14486/IJSCS425>

- Biray, N. (2013). Terim dünyamızda yılan: kavram, anlam ve yapı bakımından. *Avrasya Terim Dergisi*, 1 (2), 95 – 113.
- Black, J., Green, A. (2003). *Mezopotamya mitolojisi sözlüğü*. Aram Yayıncılık.
- Caferoğlu, A. (1961). Türk onomastisinde “köpek” kültü. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1-10.
- Ceylan, A. (2004). Erzurum ve çevresinde erken dönem Türk izleri. *Türk Kültürü*, 21-51.
- Ceylan, A. (2022). Taştaki Türkleri okumak. *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 6(34), 9-52.
- Ceylan, N. (2016). Yağlıca Kalesi’nde yılan figürü ve Türklerde yılan simgesi. *SUTAD*, 39, 409-421.
- Cin, A. (2016). Eşek kavramının Anadolu ağzlarındaki kullanım çeşitliliği. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2(4), 1256-1274.
- Çağlar Abiha, B. (2012). Mitolojiden Tarsus’a bir sembol: yılan ve şahmaran. *Tarsus Kent Sempozyumu*, 1-9.
- Çatalbaş, R. (2011). Türklerde hayvan sembolizmi ve din ilişkisi. *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 3(12), 49-60.
- Çeşmeli, İ. (2015). Kök Türklerde ikonografik açıdan kuş figürleri. *Art-Sanat*, 4, 67-80.
- Çetin, Y. (2017). Türk sanatı bezeme ikonografisi açısından tavus kuşu figürlerinin bir değerlendirmesi. *Kesit Akademi Dergisi*, 3(9), 1-17.
- Çetindağ Süme, G. (2019). Bütünlüğe ulaşma yolunda Nasreddin Hoca ve eşiği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1), 49-57.
- Çoruhlu, Y. (2001). *Türk mitolojisinin anahatları*. Kabalıcı Yayınevi.
- Dalkesen, N. (2015). Orta Asya’dan Anadolu’ya Türk kültüründe geyik kültü. *Milli Folklor*, 27(106), 58-69.
- Dalkıran, A., Bayrak, T. (2019). Türk kültüründe keçinin yeri ve Mehmet Başbuğ resimlerindeki yansımaları. *Tarihin Peşinde*, 22, 25-35.
- Demir, T., Demir, H. (2021). Atasözleri ile mitolojik düşüncenin ilgisi bakımından Türk kültüründe bazı hayvanlar. *Türk Dünyası Akademik Bakış*, 1(1), 70-89. <https://doi.org/10.52703/ay.17>
- Eker Kavalçalan, Ö. (2023). Türk Hakanlığı eserlerinde kuş adları. *Turkish Studies – Language*, 18(4), 2495-2510. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.72521>
- Esin, E. (1979). *Türk kozmolojisine giriş*. Kabalıcı Yayınevi.
- Gök, M. (2015). Türk halklarının kültürel değerlerinin oluşmasına katkı sağlayan atasözlerinde iletişim teması. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(5), 374-391.
- Gökçimen, A. (2005). Türkmen atasözlerinde at. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu Özel Sayısı), 12(28), 199-212.

- Gökçimen, A. (2016). Türkmen kültüründe deve ve develerin piri Veyis Baba. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 80, 219-230.
- Gül, B. (2006). Hayvan Adları ile Kurulan Türk ve Moğol Kişi Adları. *Türkbilig/Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 7(12), 185-191.
- Gümüş, İ. (2019). Bartın efsanelerinde mitolojik motifler. *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi*, 6(1), 36-43. <https://doi.org/10.30804/cesmicihan.570684>
- Gürman Şahin, A. (2018). Yeni türk şiirinde keçi. *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken*, 10(3), 15-33.
- Kafesoğlu, İ. (1984). *Türk milli kültürü* (3. bs.). Boğaziçi Yayınları.
- Kaplan, H. (2021). Mitolojik inançlarda ve anlatılarda yer alan balık motifi ve balık motifinin günümüz efsanelerine yansımaları. *International Journal Of Filologia (IJOF)*, 4(6), 129-137. <https://doi.org/10.51540/ijof.933059>
- Kara, M. (2008). Türkmencede çocuklarla ilgili dolaylı kelimeler. *Turkish Studies*, 3(7), 413-419.
- Karadavut, Z., Yeşildal, Ü. Y. (2007). Anadolu-Türk folklorunda geyik. *Milli Folklor*, 19(76), 102-112.
- Karakuş, G., Ötgün, C. (2020). Simurg söyleninde kuş imgesi. *Fine Arts (NWSAFA)*, 15(2), 99-115. <https://doi.org/10.12739/NWSA.2020.15.2.D0255>
- Karakuş, İ. (1997). Türkçe ad bilim (onomastik)'de hayvan adları. *Erdem*, 9 (27), 1143-1152.
- Karasoy, Y., Aşçı, U. D. (Haz.) (2006). *Soltanşa Ataniyazov, Şecere Ansiklopedik Türkmen Etnik Adları Sözlüğü*. Tablet Yayınları.
- Kaya Karaduman, B., Özdemir, G. (2022). Türk sanatında kuş imgesi. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 8(24), 219-235. <https://doi.org/10.51293/socrates24-205>
- Kayalı, Y. (2016). Hint ve Türk mitolojilerinde balık motifi. *Akademik BAKIŞ Dergisi*, 58, 252 – 265.
- Kesik, B. (2018). Atasözleri ve deyimlerimizde deve. *Journal of Turkish Language and Literature*, 4(3), 825-840. <https://doi.org/10.20322/littera.425177>
- Killi Yılmaz, G. (2017). Saha Türkçesinde ayı ile ilgili örtmece söz varlığı. *Türkbilig*, 33, 25-56.
- Koçak, A. (2022). Gılgamış Destanından Dede Korkut Hikâyelerine mitolojik boğa figürü. *Düşünce Dünyasında Türkiiz*, 7/38, 23-34.
- Koçak, A. N., Usta Demirlikan, Y. (2015). Mit-Rituel Dünyasında "Teke". Ş. Kazan Nas (Ed.). *Teke Yöresi Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (C. 1), 345-352.

- Mutlu, H. K. (2018). Türkiyedeki “kaz ayağı” damgaları ve “kaz” sözcüğü hakkında bazı görüşler. *АЛТАИСТИКА, ТЫРКОЛОГИЯ, МОҒҒОЛИСТИКА*, 178-183.
- Nur, İ. H. (2017). Mesnevîde hayvan karakterleri (metaforları). *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi (TURKSOSBİLDER)*, 2(1), 29-47.
- Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisi II*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özdağ, D. E. (2017). Çağdaş Türk sanatında gerçek dışı kuş figürleri. *JRES*, 4(1), 17- 32.
- Özer Pınarbaşı, S. (2012). Türk kültüründe kuşa dönüşen kadınlar. *Acta Turcica*, IV(2-1), 96-103.
- Roux, J. P. (2023). *Orta Asya’da kutsal bitkiler ve hayvanlar*. (Çev. A. Kazancıgil-L. Arslan). Dergâh Yayınları.
- Sağlık, S. (2009). Türkmen Türkçesinde hayvan adlarının olumsuz anlamda kullanımları üzerine. *Acta Turcica*, 2(1), 16-27.
- Sıddıq, A.B., Erdem, Ç. & Şanlı, S. (2018). Türkiye’de insan-hayvan ilişki bilimi antrozooloji’nin faaliyet alanları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 805-826. <https://doi.org/10.15869/itobiad.392083>
- Sivri, M., Akbaba, C. (2018). Dünya mitlerinde yılan. *Folklor/edebiyat*, 24 (96), 53-64. <https://doi.org/10.22559/folklor.363>
- Sümer, N. (2016). Dinsel ve mitolojik bir sembol olarak yılan. *International Journal of Social Science*, 43, 275-288. <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3229>
- Şahin, İ. (2015). *Adbilim*. Pegem Akademi Yayınları.
- Şahin, İ. (2022). Barak adı ve etnotoponimlerden hareketle barakların ana yurdu meselesi. *Dil Araştırmaları*, 16(30), 53-66. <https://doi.org/10.54316/dilarastirmalari.1100706>
- Şimşek, E. (2019). Türk halk kültüründe yılan ve “yılan kale” (Ceyhan/Adana) anlatıları üzerine değerlendirmeler. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 19(7), 13-33. <https://doi.org/10.31126/akrajournal.605461>
- Şirin, H. (2019). Öküz sözcüğü üzerine. *Türk Dili*, 816, 4-17.
- Taş, S., Kaval, Y. (2020). Tunceli’de kültürel bir sembol: dağ keçisi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13(309), 680-688. <https://doi.org/10.12981/mahder.709297>
- Terek, M. C. (2021). Uygur harfli Oğuznamedeki hayvanlarla Oğuz Kağan’ın ilişkisi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 8(4), 1730-1752. <https://doi.org/10.46868/atdd.140>
- Tokyürek, H. (2013). Eski Uygurcada hayvan adları ve bunların kullanım alanları. *Journal of Turkology Research*, 33, 221-281.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Ünal, S., Yaşar, T. (2021). Teke yöresi, keçi (teke) figürü ve seramik sanatına yansımalar. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 127(251), 375-394.
- Yeşildal, Y. (2018). Bir arketip olarak yılan. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(13), 420-431. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.510240>
- Yıldıran, N. (2001). Yakın doğu sembolizminde akrep, yılan: akrep-adam ve şahmeran. *Folklor/Edebiyat*, 7(27), 5-22.
- Yıldırım, A. (2015). Mevlânâ'nın eserlerinde kuş sembolizmi. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 6, 235-247.
- Yılmaz, E. (2015). Altayistik bağlamında Macarca-Türkçe dil ilişkileri. *Bilig Dergisi*, 74, 287-308.
- Yücel, A., Yozgat, S. (2018). Türk mitolojisindeki kuş sembollerinin günümüz logo tasarımlarına yansımaları. *Turkish Studies*, 13(18), 1477-1493. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13719>